

©Instytut Nowej Europy

INSTYTUT
NOWEJ
EUROPY

2023

Miękkie podbrzusze. Prorosyjskie siły
polityczne w państwach Inicjatywy
Trójmorza

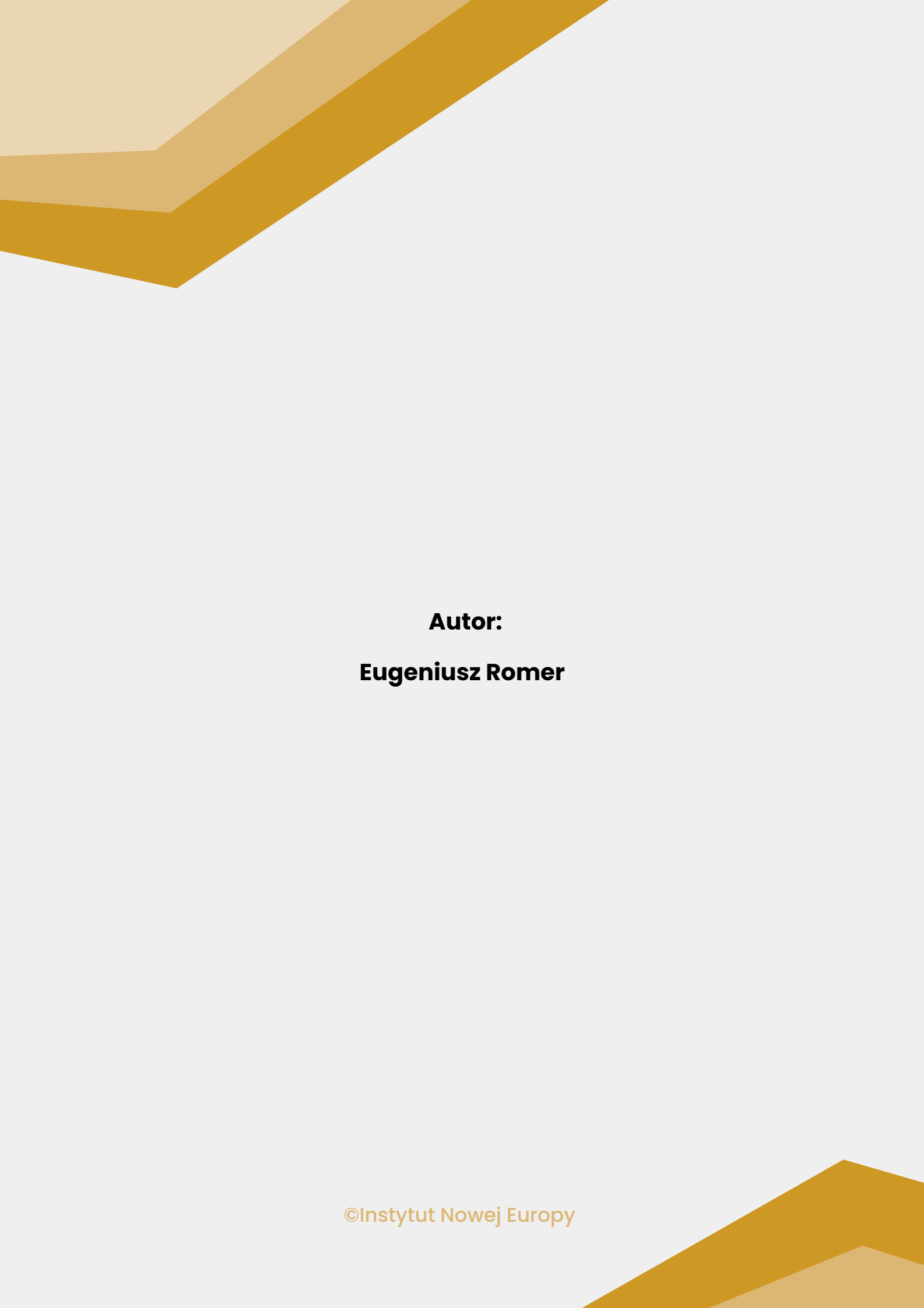
Eugeniusz Romer

www.ine.org.pl

kontakt@ine.org.pl

Autor:
Eugeniusz Romer

Spis treści

- 1.** Wprowadzenie i kluczowe wnioski

- 2.** Rosyjskie cele wobec Trójmorza

- 3.** Rosyjskie instrumentarium
 - 4.1.** Austria
 - 4.2.** Bułgaria
 - 4.3.** Chorwacja
 - 4.4.** Czechy
 - 4.5.** Estonia
 - 4.6.** Grecja
 - 4.7.** Litwa
 - 4.8.** Łotwa
 - 4.9.** Polska
 - 4.10.** Rumunia
 - 4.11.** Słowacja
 - 4.12.** Słowenia
 - 4.13.** Węgry

- 5.** Bibliografia

1. Wprowadzenie

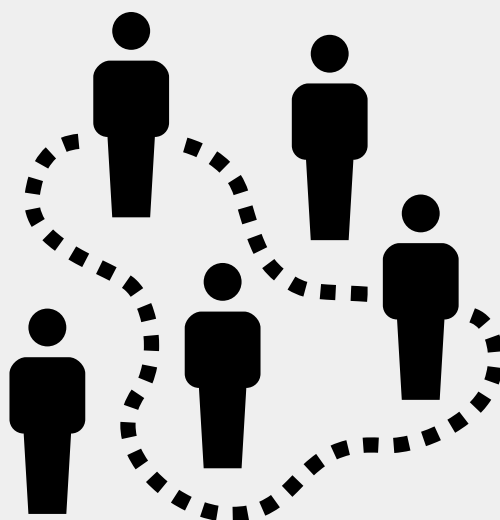
Inicjatywa Trójmorza nie jest politycznym monolitem, a poszczególne państwa członkowskie mają różne interesy. Różnie też postrzegają zagrożenie ze strony Rosji. Podziały te są eksploatowane przez Moskwę, która niechętnie patrzy na współpracę regionalną w Europie Środkowo-Wschodniej. Nie ulega wątpliwości, że w celu pogłębienia różnic ingeruje w życie polityczne poszczególnych państw, szukając podatnego gruntu dla szerzenia dezinformacji. Są ugrupowania, które z różnych powodów powielają jej narrację – ponieważ opłaca się to politycznie, trafia to do podatnych na populizm odbiorców lub wreszcie dlatego, że – być może – są przez Rosję bezpośrednio inspirowane. Trudno jest to oczywiście udowodnić, możliwe jest jednak wykazanie zbieżności pomiędzy agendą Kremla a działaniami danej partii politycznej. To główne zadanie tego raportu – odnaleźć takie siły polityczne w państwach Trójmorza, które mniej lub bardziej intencjonalnie sprzyjają Rosji. Pierwsza część pracy to analiza celów Moskwy wobec państw Trójmorza i stosowanych przez nią środków. Druga to przegląd ugrupowań, które w swoich programach i wypowiedziach tym celom sprzyjają.

Kluczowe wnioski

1. Analiza stosunków politycznych w państwach Trójmorza potwierdza znany już fakt, że kraje położone bliżej Rosji i bardziej przez nią doświadczone w historii, mają do niej przeważnie negatywny stosunek. Przykładami są państwa bałtyckie, Polska i Rumunia, w których ugrupowania polityczne o agendzie zbieżnej z celami Kremla mają mniejszy wpływ na rządy i debatę publiczną. Wyjątkiem są Węgry, dla których stosunki z Rosją są kartą przetargową w konflikcie z Brukselą. Pozostali członkowie Inicjatywy, w szczególności Austria i Słowacja, nie postrzegają wschodniego sąsiada jako egzystencjalnego zagrożenia, a ugrupowania opowiadające się za co najmniej neutralnością, a czasem i pragmatyczną współpracą, są często wiodącymi siłami politycznymi.

-
2. Pełnoskalowa wojna na Ukrainie spowodowała wzrost antyrosyjskich nastrojów, zmuszając ugrupowania o mniej krytycznym stosunku do Kremla do zmiany lub ukrycia swoich poglądów. Z czasem, wraz z przedłużającymi się działaniami wojennymi, wiele partii zaczęło pośrednio wspierać Rosję, obarczając prozachodnie rządy, Stany Zjednoczone lub Unię Europejską winą za problemy gospodarcze, które w rzeczywistości zostały spowodowane przez Moskwę.
 3. Państwa, w których ugrupowania prorosyjskie mają lub w niedalekiej przyszłości mogą mieć udział w rządach, mogą przyczynić się do realizacji kluczowego celu Kremla, jakim jest zburzenie jedności Zachodu. Austria i Słowacja mogą dołączyć do Węgier w blokowaniu unijnych sankcji na Rosję, co może spowodować efekt domina – kolejne kraje, zamiast tworzyć wspólny front, zaczną poszukiwać jedynie partykularnego interesu. Rosja, stosując tzw. strategię salami, z pewnością wykorzysta tę sytuację do poszerzenia swoich wpływów.
 4. Na Łotwie i w Bułgarii sytuacja polityczna jest niestabilna, panuje rozdrobnienie, co może powodować niechęć do politycznego establishmentu i wzrost znaczenia sił skrajnych, w tym prorosyjskich. W Grecji może do tego dojść wyniku trudności finansowych po kryzysie z lat 2007–2009, z którym kraj ten nie uporał się do dziś. Istotne znaczenie może mieć też niekontrolowany napływ migrantów z bliskiego wschodu, z którym Grecja zmagą się od 2015 roku.
 5. Do wzrostu prorosyjskich nastrojów może też przyczynić się sytuacja na rynku energii – o ile poprzednią zimę udało się Europie przetrwać bez większych turbulencji (choć nie bezboleśnie), o tyle nadchodząca, w przypadku kolejnych wzrostów cen surowców może zdestabilizować politycznie kontynent, przyczyniając się do parlamentarnych przetarasowań i dając paliwo siłom sprzyjającym Moskwie.

-
6. Siły sprzyjające Rosji w państwach Inicjatywy Trójmorza nie są monolitem – są to ugrupowania zarówno lewicowe, jak i prawicowe. Potwierdza to przypuszczenie, że Moskwa potrafi mówić wieloma językami, dobrze rozpoznawać nastroje i korzystać z różnych narzędzi. Pewnymi wyróżnikami prorosyjskich ugrupowań są skrajność poglądów i skłonność do populizmu.
 7. Konieczne są zatem nasilone działania w sferze informacyjnej, ukazujące skalę zagrożenia ze strony Rosji i demaskujące jej strategie. W państwach demokratycznych i szanujących zasadę wolności słowa, zmniejszenie politycznego wpływu możliwe jest poprzez budowanie szerokiej odporności społecznej.
 8. Należy mieć też jednak na uwadze, że czasem retoryka polityczna nie pokrywa się z praktyką – ugrupowania, które deklarują jastrzębią politykę wobec USA i Brukseli, nawet po dojściu do władzy nie zawsze ją realizują. Często zwycięża pragmatyzm, który nakazuje szukać porozumienia i brać pod uwagę własne ograniczenia.

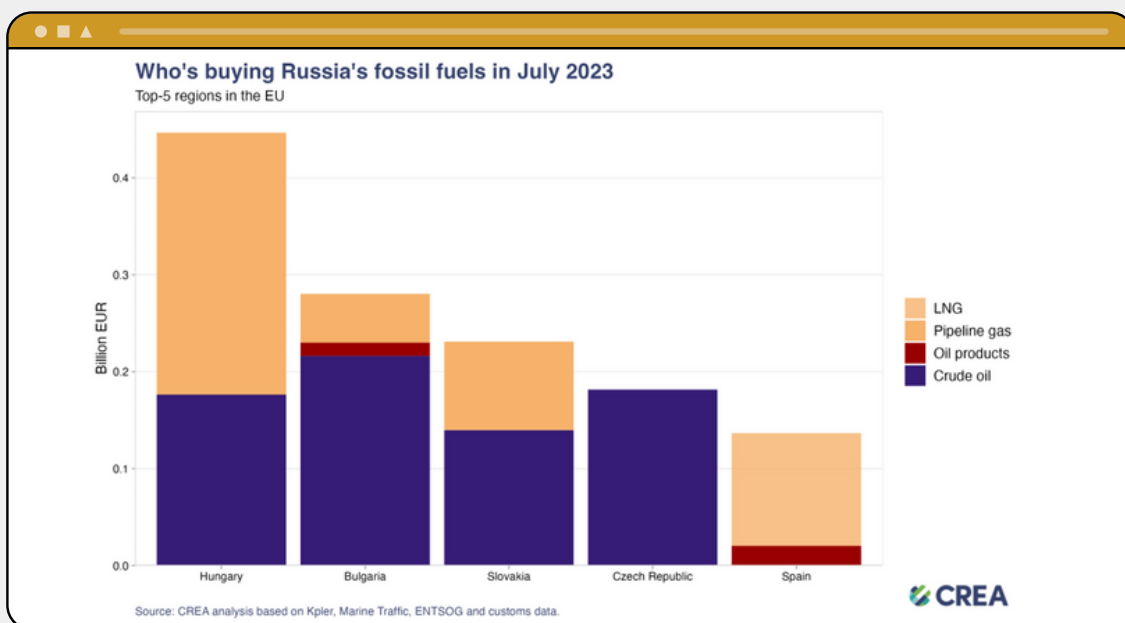
By określić rosyjskie cele w odniesieniu do państw Inicjatywy Trójmorza, należy zrozumieć, w jaki sposób państwo to postrzega inicjatywę w odniesieniu do swoich strategicznych interesów. Na wstępie warto przypomnieć poglądy jednego z najbardziej wpływowych ideologów rosyjskiego neoimperializmu, Aleksandra Dugina. Dugin w swoich koncepcjach nawiązuje do Halforda Johna Mackindera, jednego z ojców geopolityki. Ujmując rzecz ze wszech miar skrótowo, Mackinder twierdził, że zagrożeniem dla świata atlantyckiego jest połączenie potęgi rządzącej centrum Eurazji (Heartlandem), czyli od wieków Rosji, z którymiś z żyznych i rozwiniętych terenów do niego przyległych, na przykład z Niemcami. By do tego nie dopuścić, postulował utworzenie silnego pasa państw, głównie słowiańskich – Polski, Czech, Słowacji, Serbii, Chorwacji, Słowenii, Węgier, Bułgarii, Rumunii i Grecji. Można więc upatrywać w tej idei załączków Trójmorza. Dugin pozostał w tej logice, ale ją odwrócił – domaga się m.in. utworzenia osi Moskwa-Berlin, która ma umożliwić panowanie nad Eurazją, a w tym celu złamania oporu państw znajdujących się pomiędzy Niemcami a Rosją (Romer, 2023). Bez względu na to, czy rzeczywiście właśnie w taki sposób elity kremłowskie patrzą na Trójmorze, niezaprzeczalnie Rosja chciałaby, żeby Europa Środkowo-Wschodnia stała się ponownie jej strefą wpływów, dobitnie świadczy o tym żądanie faktycznego wycofania się NATO z tego regionu, wysunięte w 2021 roku (Tétrault-Farber and Balmforth, 2021), a następnie inwazja na Ukrainę.

Inicjatywa Trójmorza spotkała się z krytyką rosyjskich mediów zanim zdążyła się zmaterializować – już w 2014 roku z niechęcią przyjęty został raport Atlantic Council *Completing Europe*, który przyczynił się do zawiązania współpracy w ramach Trójmorza. W narracji Kremla inicjatywa jest kolejnym przejawem zwiększania wpływów Stanów Zjednoczonych w Europie Środkowo-Wschodniej, a w przestrzeni publicznej pojawiały się głosy o próbie pozbycia się rosyjskiej konkurencji w dziedzinie sprzedaży surowców energetycznych oraz otoczenia Rosji swojego rodzaju kordonem sanitarnym nieprzychylnych państw. Rosja preferuje układy bilateralne zamiast wielostronnych (Bielicki, 2022, pp. 161–164), szczególnie w obszarze dostaw surowców energetycznych.

Nośniki energii są, a przynajmniej były do niedawna kluczowym narzędziem wpływu na państwa Europy Środkowo-Wschodniej w ramach sformułowanej w latach 90. doktryny Falina-Kwicińskiego (Walentin Falin – ostatni ambasador ZSRR w Bonn; Julij Kwiciński, wiceminister spraw zagranicznych ZSRR). W obliczu słabości militarnej ZSRR, zakładała ona utrzymanie wpływów w EŚW dzięki dostawom gazu i ropy. To właśnie w ramach tej doktryny wybudowano gazociąg jamalski, który doprowadzał gaz do Polski z pominięciem Litwy i Ukrainy (Nowak, 2022, pp. 412–413). Jej rozszerzeniem była strategia Władimira Putina, która, jak pisał w 2022 r. prof. Andrzej Nowak, „przewidywała dwa wielkie ramiona, którymi Europa miała być opasana i już właściwie jest: Nord Stream oraz wzmacniający go później Nord Stream II (...). Od południa miało obejmować Europę drugie ramię: South Stream (...)” (Nowak, 2022, p. 418).

Rosja z pewnością nadal będzie posługiwać się gazem jako narzędziem rozbijania jedności Zachodu, w tym państw Inicjatywy Trójmorza. Problem jest wciąż niezwykle aktualny, mimo że poprzednią zimę Unii Europejskiej udało się przetrwać bez większych perturbacji, np. bez konieczności racjonowania surowca. W ocenie Agaty Łoskot-Strachoty z Ośrodka Studiów Wschodnich złożyły się na to trzy czynniki: stosunkowo wysokie temperatury, zmniejszone zapotrzebowanie na gaz w Chinach oraz działania UE i poszczególnych państw członkowskich – ograniczanie zużycia i szybka dywersyfikacja dostaw. W 2022 roku napływ gazu z Rosji zmalał o 56 proc. w stosunku do roku 2021, a import LNG z innych źródeł wzrósł o 67 proc. Unijny popyt na gaz zmniejszył się zaś o 13 proc. Niemniej było to kosztowne wyzwanie, ceny gazu na giełdzie TTF w Holandii notowały wielokrotne wzrosty, by osiągnąć najwyższy punkt w sierpniu 2022 roku – 315 euro za MWh. W maju 2023 roku spadły ponownie do ok. euro za 30 MWh, jednak nadchodząca zima znów rodzi pytania o podaż gazu. W Chinach obserwowane jest pewne ożywienie gospodarcze, a temperatury w Europie mają być niższe niż w poprzednim roku. Istnieje też ryzyko, że Rosja będzie manipulować ograniczonymi dostawami. To może z kolei spowodować, że część państw Unii Europejskiej, tak jak Węgry, będzie szukać porozumienia z Moskwą w tym obszarze (Łoskot-Strachota, 2023).

Należy zauważyć, że z całej Unii Europejskiej w lipcu 2023 największymi importerami rosyjskich surowców energetycznych były państwa Trójmorza: Węgry, Bułgaria, Słowacja i Czechy. Bułgaria jest wyłączona z unijnego embarga na ropę, podobnie możliwe są przesyły przez południową nitkę rurociągu Przyjaźń (July 2023 – Monthly snapshot on Russian fossil fuel exports and sanctions – Centre for Research on Energy and Clean Air, 2023).

Co oczywiste w obliczu wydarzeń ostatnich dwóch dekad w bezpośrednim otoczeniu Rosji, w szczególności na Ukrainie i w Gruzji, celem Moskwy nie jest utrzymanie *status quo*, ale odzyskanie dawnych wpływów. Ponieważ dysponuje ona ograniczonymi zasobami, posługuje się tzw. strategią salami – obliczoną na lata metodą zmieniania sytuacji geostrategicznej za pomocą małych kroków, odpowiednio dobranych i wykorzystujących chwilowe słabości. Przykładem było zajęcie Krymu czy destabilizacja Donbasu, ale także, w ocenie Marka Budzisz, próba naruszenia polskiej granicy z Białorusią przez sprowadzonych z bliskiego wschodu migrantów (Budzisz, 2021). Choć wojna na Ukrainie stanowi przypadek złamania tej zasady, a przynajmniej nieodpowiedniej kalibracji środków, nie oznacza to, że Rosja nie podejmuje i nie będzie podejmować działań poniżej progu wojny w Europie Środkowo-Wschodniej. Skuteczność odpowiedzi zależy od

właściwej oceny zagrożenia przez władze państw, ale i ich społeczeństw oraz współpracy międzynarodowej. Stąd należy się spodziewać, że Rosja będzie próbować antagonizować państwa Trójmorza i wzmacniać ich wewnętrzne podziały.

W tym kontekście Rosji nie jest na rękę także zbliżenie pomiędzy EŚW a państwami „starej unii”. Moskiewska narracja przedstawia więc Inicjatywę Trójmorza jako wymierzoną w interesy gospodarcze Niemiec. Wśród eksploatowanych tematów są kwestie opozycji pomiędzy demokracją a autorytaryzmem lub rzekoma chęć budowy alternatywnej, odrębnej od zachodu sieci energetycznej przez państwa Trójmorza, a także wpływy Stanów Zjednoczonych, które miałyby wykorzystywać słabe państwa EŚW do wywierania nacisku za zachodnie kraje UE, by kupowały surowce energetyczne od USA i budowały niezbędną do tego infrastrukturę. Moskwa akcentuje także podobieństwa pomiędzy Inicjatywą Trójmorza a historyczną koncepcją Międzymorza, by udowodnić, że jest to polski projekt mocarstwowy. Ukazuje także Polskę jako państwo, które z powodu rzekomej rusofobii utrudnia współpracę energetyczną innych krajów regionu z Rosją, blokując ich rozwój. Ta narracja znajduje pewien posłuch w Czechach, na Słowacji i Węgrzech (*Bielicki, 2022, pp. 165–169*).

Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić, że długoterminowym, strategicznym celem Rosji jest włączenie Europy Środkowo-Wschodniej, w swoją strefę wpływów. W odniesieniu do państw Inicjatywy Trójmorza Rosja realizuje go za pomocą następujących środków:

Podważanie wzajemnego zaufania i rozbijanie
jedności państw Inicjatywy Trójmorza oraz partnerów

Utrzymywanie zależności od rosyjskich
dostaw surowców energetycznych

Destabilizacja sytuacji wewnętrznej;
tworzenie, eksploatowanie i wzmacnianie podziałów;
oddziaływanie w sferze polityki;
podważanie zaufania do państwa i jego poszczególnych organów

Niszczenie więzi atlantyckich, burzenie
dobrego obrazu Stanów Zjednoczonych

Antagonizowanie państw
Trójmorza i „starej unii”

Kinetyczne operacje
poniżej progu wojny

Można więc uznać, że jest to kryterium, które pozwala na ocenę, czy dane ugrupowanie ma agendę zbieżną z planami Kremla. Kluczowym wyznacznikiem jest także stosunek do walczącej Ukrainy, ponieważ jest wysoce prawdopodobne, że w przypadku wygranej Rosji będzie ona tylko kolejnym przystankiem w walce o odbudowę dawnej, mocarstwowej pozycji.

3. Rosyjskie instrumentarium

Ważnym środkiem do tych celów są działania w sferze informacyjnej. Rosja ma wielowiekową tradycję takiego oddziaływania. Jej metody do pewnego stopnia znane są w polskiej kulturze strategicznej od lat. Prof. Andrzej Nowak przypomina polski dorobek epoki romantyzmu, między innymi postacie Adama Mickiewicza i Maurycego Mochnackiego, którzy w przenikliwy sposób opisywali sposoby działania despotycznego wschodniego sąsiada. Mickiewicz zauważał, że Rosja eksploatuje podziały w innych krajach, wspierając przeróżne, często sprzeczne ruchy i poglądy – przykładem współczesnym, do którego odwołuje się prof. Nowak, jest wzmacnianie przekazu amerykańskiej antypaństwowej lewicy bądź skrajnej, konserwatywnej prawicy. Mochnacki z kolei opisywał sposób postępowania Rosji wobec najbliższych sąsiadów – celowe wywoływanie chaosu, by móc wkroczyć jako siła przywracająca porządek (*Prof. Andrzej Nowak: Rosja, Europa, Polska - YouTube, 2022*).

Działania te można uznać za uniwersalne, zmieniły się jednak metody. Współcześnie oddziaływanie w sferze informacyjnej dotyczy w znacznym stopniu Internetu, a zwłaszcza mediów społecznościowych. Rosja posługuje się całym wachlarzem instrumentów, takich jak propaganda cyfrowa, operacje psychologiczne, walka elektroniczna czy operacje techniczne w dziedzinie cyfrowej. Działania mające na celu kradzież, implementację lub wypaczenie informacji prowadzone są dwutorowo – poprzez oddziaływanie na techniczne środki przekazu, jak i na sferę psychologiczną. Co istotne, aktywność ta prowadzona jest nieustannie, nie tylko w czasie wojny (*Treyger, Cheravitch and Cohen, 2022, p. 12*).

Oddziaływanie w sferze cyfrowej jest postrzegane w Rosji *stricte* jako broń. W optyce Kremla jest to tanie i efektywne narzędzie do wykorzystywania w przestrzeni międzynarodowej wobec asymetrii sił konwencjonalnych w stosunku do Zachodu, w szczególności Stanów Zjednoczonych. Jego znaczenie zostało dostrzeżone w 2008 roku w czasie wojny w Gruzji, kiedy Rosja w ocenie własnych ekspertów wizerunkowo przegrała – stronie gruzińskiej udało się przedstawić ją jako agresora i zdobyć poparcie międzynarodowej opinii publicznej. Od tego czasu obserwuje się wzrost zdolności rosyjskich w tym zakresie, od czasu zajęcia Krymu i destabilizacji Donbasu działania informacyjne osiągnęły skalę globalną, a ich głównymi celami stały się podminowanie jedności Zachodu i utrzymanie stabilności kremlowskiego reżimu (*Treyger, Cheravitch and Cohen, 2022, pp. 13–15*).

Eksperci amerykańskiego think-tanku RAND Corporation wyróżniają trzy rodzaje podmiotów, które zajmują się działalnością w obszarze Internetu i informacji. Pierwsza grupa to podmioty *stricte* państwowe: rząd, siły zbrojne oraz działające w ukryciu służby specjalne, w szczególności GRU, a także FSB i SVR. Drugą grupę stanowią podmioty związane z państwem, jawnie funkcjonujące *Russia Today* i *Sputnik* czy spółki państwowe (jak Gazprom) oraz prowadzące nieoficjalną działalność, takie jak należąca niegdyś do Jewgienija Prigożyna Agencja Badań Internetowych (IRA), znana jako petersburska „fabryka trolli”. Do trzeciej grupy należą podmioty formalnie i często realnie niezwiązane z państwem rosyjskim: freelancerzy, blogerzy, aktywiści, przestępcy, biznesmeni (*Treyger, Cheravitch and Cohen, 2022, p. 30*).

W raporcie RAND Corporation przedstawiono także cztery główne cele rosyjskiego oddziaływania w sferze informacji. Pierwszy to ułatwienie działań kinetycznych, takich jak zajęcie Krymu czy zdestabilizowanie Donbasu. Drugi to wspieranie rosyjskiej narracji w środowisku międzynarodowym, na przykład w odniesieniu do otrucia Siergieja Skripala czy NATO. Trzecim jest wpływanie na decyzje polityczne w innych państwach, czego przykładem były operacje związane z wyborami w Stanach Zjednoczonych w 2016 roku czy referendum o wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej. Czwarty cel to wzmacnianie podziałów w państwach zachodu, na przykład na tle rasowym, religijnym, wzmacnianie sentymentów separatystycznych czy antyimigranckich (*Treyger, Cheravitch and Cohen, 2022, p. 59*).

Rosyjska machina dezinformacyjna posługuje się całym wachlarzem instrumentów. W przypadku mediów społecznościowych największa aktywność przypada na serwisy Facebook i Twitter, ale działania podejmowane są także na takich platformach jak Instagram, Reddit, Youtube, 9GAG, 4chan, Tumblr, Pinterest, Whatsapp, Telegram, VKontakte, Odnoklassniki i in. Do powszechnych działań należą tworzenie fałszywych kont, kradzież tożsamości, podszywanie się pod znane osobistości, wykorzystywanie algorytmów mediów społecznościowych do docierania do określonych grup ludzi, wyciąganie informacji poprzez kontakt w mediach społecznościowych. Co istotne, aktywność nie polega wyłącznie na samodzielnym generowaniu treści, ale także na wzmacnianiu tych, które powstają samoistnie w atakowanym kraju. Przykładem było cytowanie przez *Sputnik* wypowiedzi skrajnie prawicowych polityków niemieckich na temat migrantów.

Udokumentowane są też przypadki organizowania wydarzeń publicznych przez związane z Rosją podmioty. Przykładem jest zlot „Stop Islamizacji Teksasu”, który został zwołany na grupie facebookowej „Heart of Texas”, administrowanej przez IRA. Za pomocą mediów społecznościowych próbowano także organizować protesty przeciwko Donaldowi Trumpowi oraz starcia pomiędzy przedstawicielami skrajnej lewicy i prawicy w Niemczech. Kolejną aktywnością jest wywoływanie paniki, czego przykładem jest wydarzenie z 2014 roku, które miało miejsce w stanie Luizjana. Konta związane z IRA rozsiewały fałszywe informacje, jakoby w zakładzie Columbian Chemicals miało dojść do wybuchu. Z kolei GRU prowadziło operację zastraszania żon żołnierzy amerykańskich, podszywając się pod ISIS. Było to obliczone na zmianę postrzegania rosyjskich działań militarnych w Syrii. Powszechna była aktywność w internetowym środowisku wojskowych, weteranów i ich rodzin, która miała na celu rozpowszechnianie rosyjskiej narracji, teorii spiskowych i wzmacnianie podziałów społecznych za pomocą fałszywych kont. Rosjanie podejmowali też próby wyciągania informacji od osób związanych z wojskiem (*Treyger, Cheravitch and Cohen, 2022, pp. 69–80*).

Papierkiem lakmusowym skuteczności rosyjskich działań w Trójmorzu jest poziom uczestnictwa w życiu politycznym sił, których poglądy są zbieżne z celami Kremla. Jeżeli nabierają one znaczenia, oznacza to, że pewien odsetek społeczeństwa myśli tak, jak chciałaby tego Moskwa. Na pewnym etapie może wręcz dochodzić do powstania zjawiska spirali – inspirowane przez Rosję poglądy przebijają się do politycznego mainstreamu, przez co nabierają większego rozgłosu, przekonując coraz więcej wyborców. Państwa demokratyczne są szczególnie podatne, ponieważ zasada wolności słowa ułatwia funkcjonowanie rosyjskiej propagandzie. Stąd ogromna rola służb państwowych w budowaniu świadomości społecznej. Należy jednak zwrócić uwagę, że wykrycie obcej inspiracji w działaniu poszczególnych polityków jest niezwykle trudne, ponadto w dużą dozę prawdopodobieństwa można powiedzieć, że nie pracują oni bezpośrednio na zlecenie służb rosyjskich, tylko wpisują się w pewną koniunkturę polityczną, być może przez nie wytworzoną. Niemniej ich udział we władzy i poparcie są pewnym wyznacznikiem skuteczności działań Moskwy.

4.1. Austria

W Austrii wiodącą prorosyjską siłą polityczną jest Wolnościowa Partia Austrii (FPÖ), której liderem jest Herbert Kickl. Od listopada 2022 roku partia przewodzi w sondażach, pod koniec października 2023 roku jej poparcie wynosiło 29 proc. (POLITICO Poll of Polls – Austrian polls, trends and election news for Austria – POLITICO, 2023). Partia rozpoczęła działalność w 1955 roku. Jej członkowie często byli byłymi nazistami. Początkowo odwoływała się do pangermanizmu i antykomunizmu oraz niechęci do Słowian. W latach 80. w przekazie ugrupowania zaczęły dominować nacjonalizm, eurosceptycyzm, antyelitaryzm i sprzeciw wobec islamskiej imigracji. W czasach Władimira Putina partia przyjęła linię prorosyjską. W 2014 roku sprzeciwiała się nałożeniu na Rosję sankcji w związku z zajęciem Krymu. W 2016 roku podpisała nawet umowę o współpracy z partią Putina Jedna Rosja. Rosyjski dyktator był przez członków ugrupowania postrzegany jako ten, który sprzeciwia się liberalnej kulturowej agendzie Waszyngtonu i Brukseli (Heinisch and Hofmann, 2023, pp. 33–35).

Po wybuchu wojny na Ukrainie Herbert Kickl zaczął dystansować się od umowy z Jedną Rosją. Partia nie poparła też działań Rosji, ani ich nie potępiła – odwołała się natomiast do ugruntowanej w austriackiej tradycji neutralności. Członkowie ugrupowania woleli koncentrować się na trudnościach gospodarczych, ukazywać ich związek z sankcjami, które były przedstawiane jako przyjęte przez Brukselę i Waszyngton bez wsłuchiwanie się w głos społeczeństwa. W politycznym przekazie insynuowano, że Stany Zjednoczone wykorzystują zaistniałą sytuację do osłabienia Rosji i uzależnienia od siebie Europy. Z badań opinii publicznej wynika, że 9 na 10 Austriaków popiera politykę neutralności, a jej zwolennicy przeważają wśród wyborców wszystkich znaczących partii politycznych. W 2022 roku najważniejszym problemem w ocenie społeczeństwa był wzrost cen. W 2019 roku rozpadła się tworząca rząd koalicja ÖVP (Austriacka Partia Ludowa)–FPÖ, a przedterminowych wyborach FPÖ otrzymała jedynie 16,2 proc. głosów (26 proc. w 2017 r.) (Heinisch and Hofmann, 2023, pp. 36–43). Obserwowany wzrost poparcia dla ugrupowania od listopada 2022 roku pokazuje, że strategia przyjęta przez FPÖ jest skuteczna.

Wzrost ten jest obserwowany z niepokojem w Unii Europejskiej. Kickl otwarcie popiera węgierskiego premiera Victora Orbána i zapowiada, że po dojściu do władzy (co byłoby możliwe np. w koalicji z SPÖ – socjaldemokratyczną partią Austrii lub ÖVP) użyje weta, by znieść unijne sankcje na Rosję. Nie ukrywa też, że po najbliższych wyborach zmierza zostać kanclerzem Austrii (Karnitschnig, 2023). Aktualnie w kraju rządzi koalicja ÖVP i Zielonych. Następne wybory, o ile nie dojdzie do przedterminowych, odbędą się jesienią 2024 roku. Sondaże pokazują, że większość wyborców ÖVP i FPÖ chciałaby koalicji pomiędzy tymi partiami, choć sprzeciwia się jej większość Austriaków (Kurmayer and Noyan, 2023). Wybory prezydenckie w 2022 roku wygrał kandydat zielonych Alexander Van der Bellen, zdobywając 56,1 proc. głosów. Na drugim miejscu był reprezentant FPÖ Walter Rosenkranz, na którego oddano 17,9 proc. głosów (Murphy, 2022).

Skrajna, prorosyjska prawica jest więc znaczącą siłą w Austrii, choć aktualnie, w przeciwieństwie do dwóch poprzednich kadencji parlamentu, znajduje się w opozycji. Czynniki takie jak dalszy wzrost cen, w szczególności nośników energii, napływ migrantów czy tradycyjna chęć do pozostania neutralnym mogą mieć istotny wpływ na krajobraz polityczny Austrii po wyborach w 2024 roku. Dojście do władzy FPÖ oznaczałoby, że Rosja zyskała kolejne życzliwe dla siebie państwo w strukturach Unii Europejskiej, zdolne blokować jej z trudem wypracowany antyrosyjski kurs. Warto też dodać, że Austria od lat nazywana jest „dzikim zachodem” dla rosyjskich, a wcześniej radzieckich szpiegów. Brak przynależności do NATO, neutralność, specyficzne rozwiązania prawne i mnogość siedzib organizacji międzynarodowych, przy których można akredytować szpiegów sprawiły, że kraj ten stał się i jest do dzisiaj obiektem silnej infiltracji. Aktualnie Austria należy do strefy Schengen, co ułatwia przemieszczanie się, a jej prawo, choć karze szpiegowanie wobec tego kraju, nie odnosi się równie jednoznacznie do szpiegowania na rzecz innych państw. Próby opozycji z 2023 roku, by zmienić ten stan rzeczy, zostały zablokowane przez rządzącą koalicję. W ciągu rok po wybuchu wojny na Ukrainie Austria wydalila ze swojego terytorium jedynie 4 dyplomatów rosyjskich, podczas gdy reszta Unii Europejskiej około 400 (Chernukhin, 2023).

Niepokoją też silne powiązania gospodarcze pomiędzy Austrią a Rosją. Z interpelacji rumuńskiego europosła Eugena Tomaca do Komisji Europejskiej wynika, że austriacki import z Rosji w roku 2022 wzrósł o 252 proc. w stosunku do roku 2019 i o 98,6 proc. w stosunku do 2021 (Parliamentary question | Request for an investigation into Austria's flouting of the EU sanctions against Russia | E-002408/2023 | European Parliament, 2023). Głośno krytykowany jest Raiffeisen Bank, który nie wycofał się z Rosji po inwazji na Ukrainę. W kraju tym w pierwszym kwartale 2023 roku osiągnął 40 proc. swoich dochodów (choć, ze względu na sankcje, nie mogą być one transferowane za granicę) i potroił swoje zyski w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego (Schwarz-Goerlich and Sims, 2023). Należy się spodziewać, że wszystkie te czynniki będą istotnie wpływać na sytuację polityczną w tym kraju i jego postępowanie w formatach międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej i Inicjatywie Trójmorza.

4.2. Bułgaria

Bułgaria od lat jest krajem, w którym wpływy rosyjskie są silne. Przed wybuchem wojny na Ukrainie 58 proc. Bułgarów pozytywnie postrzegało Rosję i Władimira Putina. Wpływają na to czynniki historyczne – wojna rosyjsko-turecka, w której ramię w ramię walczyli żołnierze rosyjscy i bułgarscy, umożliwiła Bułgarii uzyskanie niepodległości w 1908 roku. W czasach dominacji sowieckiej po II wojnie światowej, państwo to było najbardziej lojalnym sojusznikiem ZSRR. Bułgarię z Rosją wiążą też podobieństwa kulturowe – wspólny alfabet i prawosławie. Są jednak siły społeczne i polityczne, które opowiadają się za prozachodnią orientacją państwa. W latach 90. Bułgaria stanęła przed dylematem, czy wiązać się ze strukturami atlantyckimi, czy pozostać w bliskich stosunkach z Rosją. O ile ostatecznie stała się członkiem UE i NATO, o tyle Moskwa miała i ma nadal silnego orędownika w tym kraju w postaci Bułgarskiej Partii Socjalistycznej (BSP), wywodzącej się z czasów komuny. Ugrupowanie od lat 90. zabezpiecza rosyjskie interesy – sprzeciwia się dywersyfikacji dostaw gazu, obecności baz NATO w Bułgarii, w ostatnich latach także sankcjom przeciwko Rosji, potępieniu działań na Ukrainie czy militarnej pomocy dla tego państwa. Z BSP wywodzi się aktualny prezydent Bułgarii Rumen Radew – przeciwnik militarnej pomocy dla Ukrainy i zwolennik poglądu, że Krym należy do Rosji (Zankina, 2023, pp. 50–52).

Mimo to Bułgaria obrała silnie proukraiński kurs po wybuchu wojny w lutym 2022 roku. Rząd Kirila Petkowa poparł unijne sankcje na Rosję, a parlament zdecydował o udzieleniu Ukrainie humanitarnego, finansowego i militarnego wsparcia. W kwietniu Bułgaria zmuszona była do szybkiego poszukiwania alternatywnych źródeł gazu, po tym jak Rosja nagle wstrzymała dostawy surowca do kraju (77 proc. gazu przed wojną pochodziło z Rosji). Mimo to następca Petkowa, Gyłyb Donew kontynuował politykę wspierania Ukrainy. Do grudnia 2022 roku Bułgaria przekazała walczącemu państwu 225 mln euro i przyjęła 150 tys. ukraińskich uchodźców. Zdaniem Emilii Zankiny, autorki raportu dla European Center for Populism Studies, wojna na Ukrainie wyraźnie zarysowała linię sporu w Bułgarii odniesieniu do spojrzenia na relację z Rosją, obnażyła rosyjskie interesy i siły je wspierające oraz pokazała, że zależność od dostaw Gazpromu nie jest koniecznością (Zankina, 2023, pp. 53–54).

Na Bułgarskiej scenie politycznej pojawiały się także znaczące partie prorosyjskie, o charakterze nacjonalistycznym i – w odróżnieniu do BSP – prawicowym. To Ataka, Narodowy Front Ocalenia Bułgarii (NFSB) i najbardziej aktualnie znaczące Odrodzenie. Partia nabrała wiatru w żagle w czasie pandemii koronawirusa, przyjmując retorykę antyszczepionkową i umniejszając zagrożenie. Przyjęła też narrację jawnie prorosyjską – członkowie ugrupowania urządzali polityczne demonstracje, na które przychodzili z flagami Rosji, również wkrótce po wybuchu wojny na Ukrainie. Poparcie partii wzrosło w latach 2017–2022 dziesięciokrotnie, co pokrywa się z intensywnym wzrostem działań rosyjskich działań propagandowych w Bułgarii (*Zankina, 2023, pp. 54–59*). Aktualnie Odrodzenie jest trzecią siłą polityczną w Zgromadzeniu Narodowym (37 deputowanych) (*IFES Election Guide | Elections: Bulgaria National Assembly 2023, 2023*), utrzymując na początku września 2023 roku 14-procentowe poparcie w sondażach (*POLITICO Poll of Polls – Bulgarian polls, trends and election news for Bulgaria – POLITICO, 2023*).

Emilia Zakina zauważa, że poparcie dla Odrodzenia prawdopodobnie nie wynika z nacjonalistycznego sentymentu, ale z niechęci do partii głównego nurtu. Podobnie, prorosyjskie nastawienie nie musi być motorem napędowym partii. Na przełomie lat 2021 i 2022 obserwowany był jednoczesny wzrost poparcia dla ugrupowania i spadek poparcia dla Władimira Putina. Rosyjski dyktator w pierwszych dniach wojny stracił w Bułgarii połowę swoich sympatyków, 63 proc. Bułgarów poparło sankcje na Rosję, a 61 proc. uznawało inwazję za nieusprawiedliwioną (*Zankina, 2023, pp. 59–60*). Należy jednak podkreślić, że jest to kraj, w którym życie polityczne w ostatnim czasie było wyjątkowo niestabilne. W latach 2021–2023 przeprowadzono pięć wyborów do jednoizbowego, 240-osobowego parlamentu – Zgromadzenia Narodowego. Aktualnie rząd tworzy mało stabilna koalicja partii Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii (*GERB*) i samego będącego koalicją ruchu PP-DB (Kontynuujemy Zmianę i Demokratyczna Bułgaria) (*Nikolov, 2023*). Premierem jest Nikołaj Denkow.

4.3. Chorwacja

Chorwacja jest stosunkowo wolna od wpływu rosyjskiej narracji na politykę. Nie oznacza to jednak, że nie postępuje polaryzacja – jej przejawem jest wejście do 151-osobowego Zgromadzenia Chorwackiego (jednoizbowy parlament) dwóch ugrupowań o wyrazistych poglądach – koalicji prawicowego i nacjonalistycznego Ruchu Ojczyźnianego (DP) (16 mandatów) oraz lewicowej koalicji Możemy (7 mandatów) (Seroka, 2020). Niemniej wśród większości klasy politycznej panuje konsensus wobec pomocy Ukrainie. W dniu inwazji Rosji na Ukrainę Ivan Penava, lider DP publicznie wyraził poparcie dla Ukrainy. Ugrupowanie wskazywało na podobieństwa pomiędzy wojną na Ukrainie a wojną w Chorwacji lat 1991–1995, kiedy Chorwaci stawiali czoła armii przeważnie nieuznawanej na arenie międzynarodowej Republiki Serbskiej Krajiny oraz Jugosłowiańskiej Armii Ludowej. Penava naciskał też na rząd, by sprawnie udzielał pomocy ukraińskim uchodźcom. Z czasem, by polepszyć wyniki w sondażach, partia zaczęła krytykować władze za złą sytuację ekonomiczną, wzrost kosztów życia i inflację (*Petsinis, 2023, pp. 83–84*).

W Chorwacji funkcjonują wprawdzie partie nacjonalistyczne, takie jak Partia Prawa (HSP), Chorwacka Partia Czystych Praw (HČSP) i Chorwacka Partia Prawa 1861, które łączy krytycyzm wobec NATO, jednak ich przedstawiciele przeważnie wyrażali poparcie wobec walczącej Ukrainy, wskazując na podobieństwa z wojną w Chorwacji. Jedynie ostatnia z wyżej wymienionych partii przekonywała, że NATO sprowokowało rosyjską agresję, sprzeciwiała się też włączeniu Ukrainy w struktury Zachodu. Wszystkie te ugrupowania są poza chorwackim parlamentem i poparcie dla nich jest marginalne (*Petsinis, 2023, pp. 79–82*). Rząd tworzy koalicja pod przywództwem centroprawicowej Chorwackiej Wspólnoty Demokratycznej (HDZ) (Ilic, 2020). Partia utrzymuje najwyższe poparcie w sondażach (*POLITICO Poll of Polls – Croatian polls, trends and election news for Croatia – POLITICO, 2023*).

Kontrowersje wzbudza natomiast postać aktualnego prezydenta Chorwacji i byłego premiera z ramienia Socjaldemokratycznej Partii Chorwacji (SPD) Zorana Milanovicia. Pod koniec 2022 roku Milanović sprzeciwił się udziałowi swojego kraju w unijnej misji militarnego wsparcia Ukrainy (*EUMAM Ukraine*). W jej ramach w Chorwacji miałyby szkolić się do 100 ukraińskich żołnierzy. Zgody nie dał również parlament – potrzeba było dwóch trzecich głosów, a za było 97 deputowanych (10 się sprzeciwiło). (*Sito-Sucic, 2022*). Prezydent wówczas argumentował, że nie chce narażać swojego kraju na konsekwencje, krytykował Zachód za wspieranie Ukrainy, twierdząc, że jest to „głęboko niemoralne, ponieważ nie ma dobrego rozwiązania (dla wojny)”. Powiedział wówczas także, że „jest jasne, że Krym nigdy ponownie nie będzie częścią Ukrainy” (*Sito-Sucic, 2023*). Spotkało się to ze stanowczą reakcją ukraińskiego MSZ (*Peleschuk, 2023*).

4.4. Czechy

W Czechach antyzachodni populizm znajduje podatny grunt w wyniku doświadczeń historycznych. Zależność od Austro-Węgier, oddanie Czechosłowacji Hitlerowi, zatwierdzone przez potęgę Zachodu w 1938 roku w Monachium oraz dominacja Związku Radzieckiego do przełomu lat 80 i 90 odcisnęły trwałe piętno na umysłowości czeskiej. Obserwowana jest silna potrzeba niezależności i nieufność wobec zewnętrznych podmiotów, np. Brukseli (Czech Republic - ECPS, 2020). Jedynie 43 proc. Czechów ma zaufanie do Unii Europejskiej, 50 proc. jej nie ufa (St99, 2023, p. 2). Czeski populizm oscyluje wokół eurosceptycyzmu, wrogości wobec tzw. establishmentu, retoryki antyromskiej, a od 2015 roku także antyimigranckiej i antyislamskiej. Kształtowanie eurosceptycznych nastrojów przypisywane jest byłym prezydentom: Vaclavowi Klausowi i Milošowi Zemanowi (Czech Republic - ECPS, 2020), znanemu także z przychylności wobec Rosji w temacie zajęcia Krymu i unijnych sankcji (Groszkowski, 2017).

Do grona eurosceptycznych populistów zaliczany jest także Andrej Babiš, jeden z najbogatszych Czechów, w latach 2017–2021 premier tego kraju. W 2011 założył ruch Akcja Niezadowolonych Obywateli (ANO), który w 2012 roku został przekształcony w partię polityczną. Ugrupowanie, na początku nastawione euroentuzjastycznie, z czasem przyjęło linię miękkiego eurosceptycyzmu. W kampanii przed wyborami w 2017 roku akcentowało sprzeciw wobec dalszej integracji, polityce podatkowej i przymusowym kwotom migrantów. Po wyborach partia uformowała mniejszościowy rząd koalicyjny z Unią Chrześcijańską i Demokratyczną – Czechosłowacką Partią Ludową (KDU-ČSL), w głosowaniach sięgając po głosy Komunistycznej Partii Czech i Moraw (KSČM). Ugrupowanie to reprezentuje poglądy eurosceptyczne, skłania się ku marksizmowi i sprzyja Rosji (Czech Republic - ECPS, 2020). Aktualnie nie ma reprezentacji w czeskim sejmie.

Przede wszystkim jednak za ugrupowanie populistyczne i sprzyjające Rosji uznawana jest partia Wolność i Demokracja Bezpośrednia – Tomio Okamura (SPD), założona w 2015 roku przez Tomio Okamurę, polityka o czeskim, japońskim i koreańskim pochodzeniu. SPD przyjęła linię zbliżoną do innych europejskich skrajnie prawicowych partii – silne antyimigranckie nastawienie, socjalny szowinizm (wykluczenie społeczności romskich i imigranckich z systemu wsparcia społecznego), domaganie się wystąpienia z Unii Europejskiej, negowanie antropogenicznych zmian klimatu. Ugrupowanie prezentowało też silnie antyamerykańskie i prorosyjskie poglądy – jego członkowie przedstawiali Putina jako obrońcę tradycyjnych wartości, w szczególności w stosunku do migracji i homoseksualizmu, rozpowszechniali także rosyjską narrację dotyczącą Donbasu i Krymu, uznając przeprowadzone na nim referendum (Havlík and Kluknavská, 2023, pp. 93–94).

Co istotne, poparcie dla SPD i samego Tomio Okamury wzrosło. W 2017 roku partia uzyskała ok. 10 proc. głosów, zdobywając 20 mandatów w sejmie. W listopadzie 2021 roku jej poparcie wynosiło 8,5 proc, by wzrosnąć do 10 proc. w marcu 2022 r. i 14 proc w sierpniu. Ostatecznie ustabilizowało się na poziomie 12 proc. W maju 2022 zaufanie dla Okamury deklarowało 34 proc. respondentów w badaniu przeprowadzonym przez czeskie centrum badania opinii publicznej CVVM, co oznaczało wzrost o 10 punktów procentowych w stosunku do badania przeprowadzonego na dwa lata przed wybuchem wojny. Wzrost nastrojów zbieżnych z rosyjskimi celami nie pozostał bez echa na czeskiej scenie politycznej. Prawdopodobnie z tego powodu Andrej Babiš przed wyborami prezydenckimi w 2023 roku, w których kandydował, zmienił retorykę z jawnie antyrosyjskiej i mniej lub bardziej subtelnie „puszczał oko” do sceptycznie nastawionego wobec Ukrainy elektoratu. Zwracał uwagę na konieczność szukania pokojowych rozwiązań konfliktu i oskarżał swojego oponenta Petra Pavla o podżeganie do wojny (Havlík and Kluknavská, 2023, pp. 97–98). W debacie poprzedzającej elekcję Babiš powiedział, że gdyby Polska została zaatakowana, jako prezydent nie wysłałby czeskich wojsk na pomoc, co spotkało się z falą krytyki (Czechy. Andrej Babisz: Nie wysłałbym wojsk na pomoc Polsce – Polsat News, 2023).

Ostatecznie Petr Pavel przeważającą większością głosów wygrał drugą turę wyborów. Rząd po wyborach w 2021 roku utworzyły natomiast prawicowa koalicja SPOLU i blok Piratów oraz Burmistrzów Niezależnych. Do sejmu dostały się jeszcze ANO (z wynikiem 27 proc., zbliżonym do SPOLU) i SPD (Czechia: parliamentary election results 2021 | Statista, 2023). Zwycięskie partie przyjęły strategię pozycjonowania się jako prozachodni blok przeciwstawiający się nieodpowiedzialnym, antyzachodnim i prorosyjskim populistom (Havlík and Kluknavská, 2023, p. 99). Strategia ta okazała się skuteczna, jednak sytuacja polityczna w Czechach pozostaje napięta, a przedłużająca się wojna i trudności ekonomiczne, a także postanowienia paktu migracyjnego Unii Europejskiej mogą być czynnikami, które nasilą pozytywną percepcję prorosyjskiej narracji w czeskim społeczeństwie.

4.5. Estonia

Estończycy postrzegają Rosję jako zagrożenie, co wynika z doświadczeń historycznych, m.in. sowieckiej okupacji, jak i wydarzeń ostatniej dekady, czyli aneksji Krymu i inwazji na Ukrainę. Niemniej warto odnotować, że jeszcze w 2016 większość mieszkańców kraju za największe niebezpieczeństwo uznawała migrantów (Mattiisen, Żurawski vel Grajewski and Supinska, no date, p. 17). Co ważne, około jednej czwartej estońskiej populacji stanowią etniczni Rosjanie. 7 proc. posiada rosyjskie obywatelstwo i w przeważającej większości są oni przyjaźni wobec putinowskiej Rosji, choć wojna na Ukrainie spowodowała spadek prorosyjskich nastrojów oraz zaufania do mediów zza wschodniej granicy (Vantinnen, 2022). Moskwa jednak wciąż, wobec braku innych narzędzi oddziaływania (Estonia uniezależniła się w znacznym stopniu od rosyjskich surowców i wymiany handlowej), chce utrzymać tych ludzi w swojej infosferze. Reaguje też na wszelkie, realne lub nie, przejawy ich dyskryminowania (Mattiisen, Żurawski vel Grajewski and Supinska, no date, pp. 18–19, 25–29). Siły polityczne muszą zatem liczyć się z mniejszością rosyjską i jej poglądami.

Za ugrupowanie przychylne Rosji uchodziła Estońska Partia Centrum (KE). W 2004 roku zawarła porozumienie o długoterminowym partnerstwie z Jedną Rosją Putina. Edgar Savisaar, były premier z ramienia KE kreował się na obrońcę rosyjskojęzycznej ludności, doprowadził m.in. do budowy cerkwi w centrum Tallina, którą sfinansował bliski Putinowi oligarcha Władimir Jakunin. Partia jednak ostatecznie zdystansowała się od Savisaara i obrała bardziej prozachodni kurs (Mattiisen, Żurawski vel Grajewski and Supinska, no date, p. 22). Jej miejsce do pewnego stopnia zajęła założona w 2012 roku Estońska Konserwatywna Partia Ludowa (EKRE). Początkowo, jako partia nacjonalistyczna, odwoływała się do antyrosyjskiego sentymentu. Z czasem jednak jej liderzy zauważyli, że ich pozostałe poglądy, takie jak antyelitaryzm czy sprzeciw wobec wygaszania tradycyjnego sektora energetycznego, są bliskie rosyjskiej społeczności, często gorzej radzącej sobie pod kątem ekonomicznym.

EKRE nie jest jednak jednoznacznie prorosyjska, skomplikowana kompozycja etniczna Estonii zmusza partię do lawirowania pomiędzy nacjonalizmem a sympatią wobec mniejszości. Głosowała za potępieniem rosyjskiej agresji na Ukrainę i za uznaniem Rosji za państwo terrorystyczne. Podnosi problem sporów granicznych z Moskwą. Jednocześnie lider partii Martin Helme woli mówić o Rosji jako o wielkiej cywilizacji o znaczeniu globalnym. W jednym z programów telewizyjnych publicznie sugerował, że pokój powinien zostać osiągnięty nawet kosztem koncesji terytorialnych ze strony Ukrainy. W obliczu napływu uchodźców ugrupowanie przyjęło dwie narracje – jedną skierowaną do Rosjan – jakoby Ukraińcy mieli odbierać miejsca pracy – drugą do Estończyków – przestrzegającą przed jeszcze większą zmianą struktury etnicznej małego kraju. Podnosiło też problem wzrostu cen energii, nie łącząc go jednak z działaniami Rosji, a z wymogami klimatycznymi Brukseli (Jakobson and Kasekamp, 2023, pp. 117–119).

Ta polityka jednak nie przyniosła partii dobrych rezultatów. Od listopada 2022 roku do marca 2023 roku jej poparcie spadło o 10 proc. (POLITICO Poll of Polls – Estonian polls, trends and election news for Estonia – POLITICO, no date). Prawdopodobnie wynika to z silnej niechęci estońskiego społeczeństwa do Rosji, poczucia zagrożenia oraz wpływu wojny na Ukrainie na postawy mniejszości rosyjskiej. Należy też zwrócić uwagę na zmiany pokoleniowe – o ile przedstawiciele starszej generacji często nie znają języka estońskiego i są przywiązani do rosyjskojęzycznych mediów, o tyle młodszy pokolenie, dzięki dwujęzyczności mogą bardziej uczestniczyć w życiu narodowym, kształcić się i korzystać z dobrodziejstw, wynikających z bycia obywatelem Unii Europejskiej. Obecnie w Estonii rządzi koalicja składająca się z trzech ugrupowań, w której prym wiedzie liberalna Estońska Partia Reform (RE). Premierem jest prozachodnia Kaja Kallas.

4.6. Grecja

W Grecji, w przeciwieństwie do wielu państw Trójmorza, które doświadczyły cierpień ze strony potężnego wschodniego sąsiada, obraz Rosji nie jest jednoznacznie negatywny. Wielu Greków postrzega ten kraj przez pryzmat wspólnoty prawosławnej religii, podziela też przekonanie o tym, że Rosja pomogła im w walce o niepodległość w XIX wieku. Powszechny jest też antyamerykański sentyment ze strony lewicującej lub komunizującej części społeczeństwa, powodowany wsparciem, którego USA udzielały juncie czarnych pułkowników, rządzącej krajem w latach 1967-74 (Protopapas, 2022). W czasach współczesnych do wzrostu prorosyjskich nastrojów przyczyniły się konsekwencje kryzysu ekonomicznego lat 2007-2009 i migracyjnego roku 2015. Surowe warunki pomocy finansowej udzielonej Grecji przez UE doprowadziły w 2015 roku do zwycięstwa w wyborach Koalicji Radykalnej Lewicy (Syriza), która utworzyła koalicyjny rząd z eurosceptyczną, narodową partią Niezależni Grecy (ANEL). Premierem został Alexis Tsipras (Polyakova et al., 2017, pp. 5-6).

Tsipras podtrzymywał przyjazne stosunki z Moskwą i otwarcie sprzeciwił się nałożeniu przez UE sankcji na Rosję. Po ich implementacji Grecja była pierwszym unijnym krajem, który odwiedził Władimir Putin. Za rządów Syriza rosyjscy oligarchowie wykupywali intratne biznesy w Grecji, w tym podmioty medialne, a Gazprom stał się znaczącym udziałowcem gazowych spółek DEFA i DEFSA. Strategicznym celem Rosji było utworzenie wyłomu w świecie Zachodu poprzez przeciągnięcie pogrążonej w kryzysie Grecji na swoją stronę (Polyakova et al., 2017, pp. 7-8). Przed wybuchem pełnoskalowej wojny na Ukrainie w greckim Internecie bardzo powszechne były pozytywne opinie na temat Władimira Putina i Rosji, która miałaby wesprzeć Grecję, gdyby doszło do konfliktu z Turcją (Protopapas, 2022). Niedługo po 24 lutego 2022 roku sondaże opinii publicznej wskazywały, że większość Greków opowiada się za tym, by ich kraj pozostał neutralny wobec konfliktu i sprzeciwiała się wysłaniu broni na Ukrainę (Simon, 2022).

Wybory w Grecji w czerwcu 2023 roku wygrała centroprawicowa, prozachodnia Nowa Demokracja (ND), zdobywając samodzielną większość w parlamencie. Na czele rządu stanął Kiriakos Mitsotakis. Warto zauważyć, że miesiąc wcześniej odbyły się wybory, po których ND zabrało pięciu mandatów, by samodzielnie rządzić. Jeszcze wcześniej ugrupowanie miało flirtować z eurosceptyczną, narodową partią Greckie Rozwiązanie, która sprzeciwiała się pomocy Ukrainie. Stawiało to pod znakiem zapytania dotychczasową, prozachodnią orientację Grecji (Michalopoulos, 2022). W obecnym składzie greckiego parlamentu, oprócz Greckiego Rozwiązania, znajdują się skrajnie prawicowe ugrupowania, takie jak Zwycięstwo, które domaga się neutralności w stosunku do wojny na Ukrainie oraz Spartanie – partia, która wywodzi się z uznawanego za neonazistowskie, prorosyjskiego ugrupowania Złoty Świt. Jest też skrajna lewica – uważająca Ukrainę za współwinną wojnie Komunistyczna Partia Grecji oraz eurosceptyczny i antyestablishmentowy Kurs Wolności. Drugą siłą, po ND, jest Syriza (POLITICO Poll of Polls – Greek polls, trends and election news for Greece – POLITICO, no date).

Sytuacja polityczna w Grecji dobrze egzemplifikuje fakt, że Rosja potrafi znajdować sojuszników zarówno po prawej, jak i lewej stronie sceny politycznej. Jest też potwierdzeniem historycznej obserwacji, że zła sytuacja ekonomiczna skłania społeczeństwa do orientowania się po stronie radykalnych sił. W interesie Grecji niewątpliwie jest pozostanie w strukturach zachodu – Rosja w możliwej do przewidzenia przyszłości nie zastąpi Stanów Zjednoczonych w powstrzymaniu Turcji. Dzięki swojemu położeniu geograficznemu Grecja może też być pośrednikiem w transporcie gazu, samemu zabezpieczając swoje potrzeby energetyczne z różnych kierunków. Gdyby znalazła się na stałe w objęciach Rosji, moskiewski patron dbałby o to, by pozostała od niego uzależniona. Wygląda na to, że aktualnie większość Greków oraz ich rząd dobrze rozumieją własne interesy, o czym świadczy fakt, że państwo to dołączyło do Inicjatywy Trójmorza. Jednak liczna obecność skrajnych i prorosyjskich sił w Greckim parlamencie skłania do zachowania ostrożności. Pogłębiające się tarapaty finansowe mogą spowodować odejście od prozachodniego kursu.

4.7. Litwa

Litwa od samego początku wojny jest jednym z państw, które najintensywniej wspierają Ukrainę. Pomoc obejmuje wsparcie militarne, humanitarne oraz przyjęcie uchodźców. Według Kilońskiego Instytutu Gospodarki Światowej, Litwa udzieliła Ukrainie pomocy wartej 2,1 proc. PKB w od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023, co pozycjonuje ją na 4 miejscu na świecie po Polsce, Estonii i Łotwie (Ditrich, 2023). Badania opinii publicznej wskazują, że Litwini dobrze rozumieją sytuację geopolityczną, w której znalazło się jej państwo – w styczniu 2023 roku 90 proc. z nich negatywnie postrzegają Rosję (Ulinskaitė and Garškaitė-Antonowicz, 2023, p. 212). Litwą rządzi koalicja składająca się ze zwycięzcy wyborów z 2020 roku, czyli konserwatywnego Związku Ojczyzny – Litewskich Chrześcijańskich Demokratów (TS-LKD) oraz Ruchu Liberalnego i Partii Wolności. Premierem jest Ingrida Šimonytė. Wśród priorytetów rządu u jego początków było zacieśnianie współpracy z NATO i USA oraz zwiększanie wydatków na zbrojenia (Dudzińska, 2021).

Biorąc pod uwagę skalę niechęci do Rosji, wszelkie siły polityczne, które jeszcze przed wojną odnosiły się do niej neutralnie lub pozytywnie, musiały zmienić strategię. Skrajnie prawicowe partie – Sojusz Narodowy (NS) i Unia Ludu i Sprawiedliwości (TTS) oraz Ruch Rodzin Litewskich (LŠS) nie mają reprezentacji w parlamencie. Ugrupowania te aktualnie budują swoją narrację wokół spraw światopoglądowych, takich jak związki jedнопłciowe czy konwencja stambulska. Z tych pozycji bronią Ukrainy, która w ich ocenie jest ostoją tradycyjnych wartości. Krytyka spada natomiast na rząd, który w tych sprawach (i nie tylko) rzekomo ulega dyktatowi Unii Europejskiej. Siły skrajnie prawicowe opowiadają się za silniejszym sojuszem ze Stanami Zjednoczonymi i Wielką Brytanią, krytykują natomiast Niemcy czy Francję za ich opieszałość w działaniach przeciw Rosji. Część z nich występuje przeciwko uchodźcom z Ukrainy z pozycji nacjonalistycznych, krytykując „ostentacyjną ukrainofilię”, część natomiast przeciwstawia „prawdziwych” uchodźców z Ukrainy „nielegalnym migrantom” z Bliskiego Wschodu. W agendzie ugrupowań są także kwestie energetyczne i gospodarcze, które ujawniły się po wybuchu wojny oraz rzekome odbieranie wolności przez rząd, najpierw pod płaszczykiem pandemii, potem wojny (Ulinskaitė and Garškaitė-Antonowicz, 2023, pp. 213–219).

Siły prorosyjskie mają więc marginalny wpływ na litewską politykę, a skrajne ruchy muszą poruszać się niezwykle subtelnie, jeżeli chcą liczyć na udział we władzy. Można więc zaobserwować pewne działania destabilizujące życie społeczne, jednak otwarta zbieżność z celami rosyjskimi jest wykluczona.

4.8. Łotwa

Podobnie jak w Estonii, na Łotwie etniczni Rosjanie stanowią ok. 25 proc. ludności. Ich głosy muszą być brane w politycznej debacie, co wpływa na sytuację wewnętrzną, stanowi bramę dla rosyjskich wpływów i utrudnia tworzenie stabilnych rządów. W 2014 roku krajem i międzynarodową opinią publiczną wstrząsnęły medialne doniesienia, według których łotewski sektor bankowy służył jako pralnia pochodzących z Rosji brudnych pieniędzy. Z pomocą i pod naciskiem Stanów Zjednoczonych i Brukseli Łotwie udało się uporać z tym problemem i odzyskać dobrą reputację w międzynarodowym środowisku politycznym i biznesowym (Hedlund, 2021). Kraj ten zmaga się z wpływem rosyjskich mediów na infosferę. Rosyjska telewizja wciąż jest dostępna w niektórych regionach, mimo zakazu działalności wydanego dla 20 podmiotów medialnych w po rosyjskiej napaści na Ukrainę (Katamadze, 2023). Już w 2016 roku z łotewskiej przestrzeni medialnej wydalono platformę Sputnik, a w 2019 siedem kanałów RT oraz powiązany z nią portal Baltnews.

W państwach bałtyckich przed 24 lutego 2022 roku było około stu NGO-sów powiązanych z Rosją, które służyły w rozpowszechnianiu kremlowskiej propagandy. To m.in. dzięki ich działalności udało się zbudować polityczną koalicję sprzeciwiającą się budowie Rail Baltica, jako inicjatywie mającej ułatwić siłom europejskim atak na Rosję (Duszyński, 2021). Warto jednak zauważyć, że już wiele lat temu część ekspertów zwracała uwagę, że Moskwa ma ograniczony wpływ na postawy mniejszości rosyjskiej na Łotwie – nowe pokolenie jej przedstawicieli, nawet jeżeli ich pierwszym językiem jest rosyjski, czuje się bardziej związana z Europą niż z Rosją, dostrzegając przewagi ekonomiczne i podstawowe wolności, które zapewnia przynależność do Unii Europejskiej (Bartl, 2015).

Tradycyjnie głosy mniejszości rosyjskiej zdobywała Socjaldemokratyczna Partia „Zgoda” (SDPS). Partia nie potępiła aneksji Krymu przez Rosję, sprzeciwiała się legislacji umożliwiającej uporanie się ze wspomnianymi skandalami finansowymi, poparła natomiast organizację referendum, które miało zdecydować o ustanowieniu rosyjskiego drugim językiem oficjalnym w kraju.

Ugrupowanie uzyskało najwięcej głosów w wyborach w 2018 roku, jednak koalicyjny rząd uformowały mniejsze partie (Hedlund, 2021). SPDS znalazła się w trudnej sytuacji po agresji Rosji na Ukrainę – tak jak wszystkie ugrupowania mainstreamowe potępiła napaść (Tanner, 2022), w wyniku czego jej notowania zaczęły słabnąć, ostatecznie zaś nie przekroczyła progu wyborczego wyborach do parlamentu w 2022 roku (POLITICO Poll of Polls – Latvian polls, trends and election news for Latvia – POLITICO, 2023).

Przez lata na łotewskiej scenie politycznej panowała zgoda co do odcinania się od SPDS, która skutecznie uniemożliwiała jej udział w rządach. Do niedawna partia była jedyną, która otwarcie zagospodarowywała głosy mniejszości rosyjskiej. Zmieniło się to w 2021 roku, gdy wyrzucony z niej Aleksejs Rosļikov założył nowe ugrupowanie – Dla Stabilności! (S!), które zaczęło rywalizować o poparcie Rosjan (Auers, 2023, p. 205). Wojna na Ukrainie spowodowała na Łotwie wzrost nastrojów nacjonalistycznych i antyrosyjskich oraz przekonania o egzystencjalnym zagrożeniu, jakie Rosja stanowi dla kraju. Zmusiło to uznawane za populistyczne ugrupowania, takie jak Łotwa na pierwszym miejscu (LPV) oraz Platforma 21 (KuK) do rezygnacji krytyki UE i NATO oraz propozycji zbliżenia gospodarczego z Rosją (proponowanego przez LPV) i koncentracji na krytyce rządu za trudności gospodarcze, które pojawiły się w wyniku wojny. S! natomiast nie potępiła napaści na Ukrainę, ale też jej nie poparła, co umożliwiło jej przejęcie części głosów mniejszości rosyjskiej (Auers, 2023, pp. 206–207).

Obecnie łotewski rząd, na czele którego stoi Evika Siliņa, tworzy koalicja trzech ugrupowań: centroprawicowej Nowej Jedności (JV), lewicowej partii Postępowi (P) i Związku Zielonych i Rolników, związanego z kontrowersyjnym oligarchą Aivarsem Lembergsem, znanym z antynatowskich wypowiedzi i objętym amerykańskimi sankcjami. Niemniej gabinet, który został uformowany we wrześniu 2023 roku, zapowiada kontynuację polityki prozachodniej. Nie wiadomo jednak, jak długo się utrzyma – istnieją obawy, że różnice poglądowe pomiędzy koalicjantami mogą doprowadzić do jego upadku przed zakończeniem kadencji parlamentu (Chmielewski, 2023).

Po wyborach w 2018 roku w sejmie znalazło się siedem ugrupowań, a sondaż Poll of Polls Politico wskazuje, że gdyby wybory odbyły się pod koniec października 2023 roku, mogłoby ich być nawet osiem (POLITICO Poll of Polls – Latvian polls, trends and election news for Latvia – POLITICO, 2023). Świadczy to o dużej różnicy poglądów w społeczeństwie i powoduje trudności w tworzeniu stabilnych koalicji. Może też ułatwiać ingerencję w życie polityczne obcym siłom.

4.9.Polska

Polska pod rządami Zjednoczonej Prawicy, w której główną siłą jest Prawo i Sprawiedliwość (PiS) od początku wojny była jednym z najbardziej oddanych pomocników Ukrainy i zagorzałym przeciwnikiem neoimperialnej polityki Rosji. Silnie proukraiński kurs obrał także prezydent Andrzej Duda, podobnie jak większość ugrupowań opozycyjnych. Według niemieckiego Kilońskiego Instytutu Gospodarki Światowej, w ciągu roku od wybuchu wojny Polska wydała na pomoc Ukrainie 11,92 mld euro, z czego 8,36 mld euro (nominalnie największa kwota na świecie) na wsparcie ukraińskich uchodźców, a 2,4 mld euro w postaci sprzętu wojskowego. Nominalnie była to trzecia największa kwota po Stanach i Zjednoczonych, natomiast w stosunku do PKB największa ze wszystkich państw wspierających Ukrainę (Frączyk, 2023). Polska stała się też hubem transportowym pomocy dla walczącego sąsiada. Od 24 lutego 2022 roku do 6 września roku 2023 jej granicę przekroczyło 15,325 mln osób z Ukrainy (Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce [AKTUALNE DANE], 2023).

Nie oznacza to, że nie pojawiły się niesnaski. Najważniejszym problemem w dwustronnych relacjach okazał się napływ ukraińskiego zboża po otwarciu unijnego rynku na towary rolne z Ukrainy. Import do Polski z tego kierunku niemal potroił się między 2021 a 2022 rokiem i osiągnął wartość 3,2 mln ton. Spowodowało to duże niezadowolenie polskich rolników, obawiających się o spadek cen ich produktów. W efekcie rząd zdecydował o zakazie importu ukraińskiego zboża do Polski, a pod jego naciskiem embargo wprowadziła także Unia Europejska (Kacprzak and Zawadka, 2023). Po jego indywidualnym przedłużeniu przez polski rząd po 15 września 2023 roku relacje pomiędzy krajami znacznie się ochłodziły. Na przełomie lipca i sierpnia 2023 doszło do wzajemnego wezwania ambasadorów obu państw przez ministerstwa spraw zagranicznych. Poruszano kwestię rzekomej niewdzięczności Ukrainy wobec Polski za okazaną pomoc, importu zboża, ale i różnych spojrzeń na rzeź wołyńską (Ambasador Ukrainy wezwany do MSZ. Jabłoński o działaniach Ukrainy: Szkodzą dobrym relacjom | TVP Info, 2023). Z badań LABu badawczego Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie opublikowanych w czerwcu 2023 roku odsetek Polaków zdecydowanie przekonanych o tym, że trzeba pomagać Ukrainie spadł do 42 proc., a 60 proc. badanych źle oceniła pomoc socjalną udzieloną przez Polskę uchodźcom (Spada poparcie Polaków dla pomocy Ukraińcom. Oto główny powód, 2023).

Napięcia na tle wydarzeń historycznych oraz problemów gospodarczych są mocno eksploatowane przez rosyjską propagandę. W dniach 21–22.02.2022 roku, a więc tuż przed inwazją na Ukrainę, Instytut Badań Internetu i Mediów Społecznościowych odnotował ponadnormatywną aktywność dezinformacyjną w polskim Internecie – 4500 wzmianek o charakterze prorosyjskim i antyukraińskim, które dotarły do dwóch milionów odbiorców (Komunikat ws. dezinformacji ws. sytuacji na Ukrainie w internecie Raporty, no date). 1 marca 2022 roku odsetek incydentów dezinformacji wzrósł już o 20000 proc. w stosunku do 1 lutego.

Wzrost incydentów o 20000%

Drastyczna radykalizacja grup antychodźcych działających głównie w kanałach anty #COVID, 2022)

Nastroje antyukraińskie oraz prorosyjskie były też wykorzystywane i wzmacniane przez polityków Konfederacji, koalicji składającej się z partii prawicowych, nacjonalistycznych i antyestablishmentowych. Czołowi działacze tego ugrupowania rozpowszechniali rosyjską narrację na temat wojny. Janusz Korwin-Mikke negował rosyjskie zbrodnie w Buczy i zbombardowanie szpitala w Mariupolu, przekonywał, że to Zachód sprowokował wojnę na Ukrainie oraz twierdził, że Krym należy do Rosji. Z kolei Grzegorz Braun mówił, że Ukraina to „fikcja niepodległego państwa”, propagował też teorię spiskową, jakoby napływ uchodźców miał być celowym przesiedleniem ludności w celu utworzenia „Ukropolin”, ukraińsko-żydowskiego państwa na terenie Polski (Sitnicka, 2022). Z czasem Konfederacja zaczęła mniej eksponować Brauna i Korwin-Mikkego, stawiając na młodszych i bardziej umiarkowanych Sławomira Mentzena i Krzysztofa Bosaka.

W programie wyborczym Konfederacji eksponowane są trudności gospodarcze, z którymi mierzy się Polska w wyniku wojny. Można tam przeczytać, że z powodu „dziurawych” sankcji na Rosję i Białoruś, Polscy przedsiębiorcy utracili dostęp do rynku białoruskiego. Podkreśla się, że wyniku „nielegalnych” działań UE nastąpił „zalew” polski „niskiej jakości produktami spożywczymi z Ukrainy”, a głównym siłom politycznym zarzuca się „całkowitą uległość względem unijnego dyktatu”, oraz że „UE i władze w Polsce nieprzerwanie ułatwiają prosperowanie ukraińskim producentom rolnym kosztem polskich rolników” (Konstytucja wolności PROGRAM WYBORCZY 2023, 2023, pp. 13, 14, 33, 40). W kadencji parlamentu 2019–2023 Konfederacja była piątą siłą w Sejmie, mając 11 posłów na 460 (główne siły: Prawo i Sprawiedliwość – 227, Koalicja Obywatelska – 129), w związku z czym jej wpływ na politykę był marginalny.

Sytuacja mogła się istotnie zmienić po wyborach 15 października 2023 r. W sondażu Poll of Polls ugrupowanie od kwietnia do października było trzecią siłą, a żadna z głównych partii nie uzyskiwała większości (POLITICO Poll of Polls – Polish polls, trends and election news for Poland – POLITICO, 2023). W związku z tym Konfederacja mogła być konieczna do utworzenia koalicji w nowym składzie sejmu. Gdyby do niej doszło, należałoby spodziewać się pogorszenia relacji z Ukrainą i Unią Europejską oraz ograniczenia współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, dla których antyzachodnie, antysemitki i inne kontrowersyjne wypowiedzi polityków Konfederacji stanowiłyby czerwoną linię. Ostatecznie jednak ugrupowanie zdobyło 7,16 proc. głosów i 18 mandatów w Sejmie (Wyniki głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 r., 2023), a rząd utworzyła koalicja pozostałych dotychczasowych partii opozycyjnych (Koalicja Obywatelska (KO), Polska2050, Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Nowa Lewica), mających razem niezbędną większość posłów.

4.10. Rumunia

Rumunia jest uważana za najbardziej wiarygodnego sojusznika NATO w południowo-wschodniej części Europy. W Deveselu mieści się baza wyrzutni pocisków SM-3, będąca częścią amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej. Kraj ma też istotne znaczenie strategiczne dla sojuszu w regionie Morza Czarnego. Ze względu na silnie prozachodnie nastawienie rumuńskiego społeczeństwa, Rosja mniejszą wagę przykładła do działań informacyjnych w samej Rumunii, niż u jej sąsiadów – na Węgrzech, w Bułgarii oraz Mołdawii. W tej ostatniej wykorzystuje Rumunię jako straszak, grając na obawach dotyczących chęci Rumunów do zjednoczenia obu krajów (Swanson, 2023).

Jedyną znaczącą partią polityczną, której pewne postulaty i wypowiedzi są zbieżne z celami Kremla, jest Rumuńska Partia Jedności Narodowej (AUR). Ugrupowanie odwołuje się do tradycyjnych wartości, takich jak chrześcijaństwo, rodzina i patriotyzm (English - AUR, no date). Jego członkowie w publicznych wypowiedziach przedstawiali Putina jako obrońcę konserwatywnego ładu. Niemniej po inwazji na Ukrainę w 2022 roku AUR, jak i wszystkie inne ugrupowania w parlamencie potępiły Rosję, choć ta partia eksponowała przede wszystkim zagrożenie dla mniejszości rumuńskiej na Ukrainie (Soare, 2023, pp. 256–259).

Należy też zauważyć, że w programie AUR wyraźnie wskazano, że ze względu na interes narodowy jedyną opcją dla Rumunii jest orientacja proatlantycka. Partia chce silnego zakotwiczenia Rumunii w NATO, współpracy z USA, aktywnego udziału w Bukaresztańskiej Dziewiątce, partnerstwa strategicznego z Polską oraz przekształcenia Inicjatywy Trójmorza w sojusz regionalny. Sceptycznie odnosi się natomiast do dalszego pogłębiania integracji w ramach UE, chcąc pozostać przy idei „Europy ojczyzn” (PROGRAMUL POLITIC AL ALIANȚEI PENTRU UNIREA ROMÂNILOR (AUR), 2022, pp. 12, 26). Część przedstawicieli partii chciałaby też przyłączenia do Rumunii Besarabii, której większą część zajmuje Mołdawia. Jest to sprzeczne z celami Moskwy, ponieważ Rosja utrzymuje w regionie swoje wpływy dzięki wspieraniu Naddniestrza (Soare, 2023, pp. 258–259).

Obecnie Rumunią rządzi koalicja Partii Socjaldemokratycznej (PSD) i Partii Narodowo-Liberalnej. Pod koniec września 2023 roku partie miały odpowiednio 30 i 20 proc. poparcia. Chęć głosowania na AUR deklarowało również 20 proc. respondentów (POLITICO Poll of Polls – Romanian polls, trends and election news for Romania – POLITICO, no date). By osiągnąć taki sukces polityczny w prozachodnim, antyrosyjskim społeczeństwie, partia musiała zrezygnować z pochwał dla Putina i potępić agresję na Ukrainę, a także ograniczyć antyukraińskie wypowiedzi na tle nacjonalistycznym.

4.11. Słowacja

Krajobraz polityczny Słowacji jest skomplikowany. Od maja 2023 roku władzę wykonawczą sprawował technokratyczny rząd tymczasowy Ludovita Odora. W grudniu 2022 roku upadł konserwatywny (i nazywany populistycznym) gabinet mniejszościowy Eduarda Hegera, tworzony przez partie Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobowości (OL'aNO) oraz Wolność i Solidarność (SaS). Powodem były problemy gospodarcze i trudności z uchwaleniem legislacji, która odblokowałaby 1,7 mld euro z unijnego Instrumentu Odbudowy i Zwiększania Odporności (Otajeviczová, 2023). Wybory 30 września 2023 roku wygrała partia Roberta Ficy Kierunek – Socjalna Demokracja (Smer-SD), która utworzyła koalicję z wywodzącym się z niej, ale bardziej umiarkowanym, centroprawicowym Głosem (HLAS) i konserwatywną Słowacką Partią Narodową (SNS), a Fico został premierem (Lopatka, 2023).

Nowa sytuacja rodzi obawy, że Słowacja obierze bardziej prorosyjski kurs, który uderzy zarówno w spójność Unii Europejskiej, jak i Inicjatywy Trójmorza. Niedługo po zaprzysiężeniu Fico ogłosił, że Słowacja nie będzie dłużej wspierać militarnie Ukrainy, co zresztą zapowiadał w kampanii wyborczej (Slovakia announces the end of military aid to Ukraine, 2023). Wcześniej pochwalał też postawę Węgier wobec wojny oraz opowiadał się za szukaniem rozwiązania konfliktu poprzez porozumienie z Moskwą. Może to doprowadzić do ochłodzenia stosunków z NATO, USA i UE. Część analityków wskazuje jednak, że antyzachodnia retoryka Ficy była zaostrzona jedynie na potrzeby kampanii wyborczej, a nowy rząd będzie unikać ostentacyjnych prorosyjskich gestów, choć zgoda na nałożenie nowych sankcji na Rosję może być problematyczna. Nastawi się raczej na pragmatyczną współpracę z UE i Stanami Zjednoczonymi, do czego przyczyni się dotarcie na Słowację w 2024 pierwszych zamówionych z USA samolotów F-16 (Dębiec, 2023). Warto zauważyć, że umowa koalicyjna zakłada utrzymanie dotychczasowej podstawowej orientacji Słowacji w polityce międzynarodowej jako członka NATO i UE (Lopatka, 2023).

Co warto odnotowania, w ostatnich latach dyskurs polityczny na Słowacji znacząco się zradykalizował. Kwestia stosunku do Rosji i wojny na Ukrainie pozostawała jednak drugorzędna. Na pierwszy plan wysuwały się skandale korupcyjne wokół dawnego rządu Roberta Ficy (Učeň, 2023, pp. 10–11). Niemniej skrajne siły polityczne, zarówno prawicowe – takie jak Partia Ludowa Nasza Słowacja (ĽSNS) i wyodrębniona z niej w 2020 roku partia Republika, jak i lewicowe, w postaci Smeru właśnie, używały tej kwestii jako narzędzia do krytykowania wcześniej rządzącej koalicji. Te trzy ugrupowania, mimo silnych różnic, łączą antysystemowość i przekonanie, że pomoc Ukrainie szkodzi interesom Słowacji. Z badań opinii publicznej, przeprowadzonych w sierpniu 2022 roku wynika, że 47 proc. Słowaków chciałoby zwycięstwa Ukrainy w wojnie, a 19 proc. Rosji. Za Rosją opowiada się jednak 55 proc. wyborców Republiki i 36 proc. wyborców Smeru, a dla 34 proc. nie ma to znaczenia (Učeň, 2023, pp. 283–286).

Mimo to wszystkie trzy partie potępiły agresję Rosji na Ukrainę, a radykalne wypowiedzi w tym temacie nie padały często z ust polityków. Iavěna Vorobelová (deputowana ĽSNS, która weszła do Rady Narodowej na miejsce skazanego w 2022 roku za propagowanie nazizmu lidera partii Mariana Kotleby (Hudec, 2022)) powiedziała, że „nie poszłaby walczyć”, gdyby Rosja zaatakowała Słowację, bo byłby to konflikt pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Słowacją. Generalnie jednak, według European Centre for Populism Studies, politycy sił mniej lub bardziej sprzyjających Rosji używali czterech rodzajów argumentów: odwoływania się do geopolitycznego realizmu i logiki stref wpływów; przerzucania odpowiedzialności za Ukrainę, Zachód i Stany Zjednoczone; nawoływania do zakończenia „niepotrzebnego cierpienia” (czyli wstrzymania dostaw broni na Ukrainę); problemów ekonomicznych wywoływanych przez sankcje (Učeň, 2023, pp. 286–288). Po wyborach 30 września zarówno ĽSNS, jak i Republika, znalazły się poza parlamentem (POLITICO Poll of Polls – Slovakian polls, trends and election news for Slovakia – POLITICO, 2023).

4.12. Słowenia

Ostatnie wybory parlamentarne w Słowenii wygrał centrowy Ruch Wolności, odsuwając od władzy nazywany populistycznym prawicowy rząd lidera Słoweńskiej Partii Demokratycznej Janeza Janšy. Ugrupowanie zdobyło 41 mandatów w 90-osobowym Zgromadzeniu Państwowym (izba niższa parlamentu) i weszło w koalicję z Socjaldemokratami i Lewicą, powołując rząd Roberta Goloba (Slovenia's largest party says it has agreed to form coalition government | Euronews, 2022). Janša był orędownikiem pomocy dla Ukrainy od pierwszych dni wojny – popierał jej akcesję do Unii Europejskiej, był też jednym z pierwszych liderów europejskich – obok premierów Polski i Czech, którzy udali się do Kijowa po wybuchu wojny. Pod jego rządami Słowenia przyjmowała ukraińskich uchodźców i podejmowała działania na rzecz zwiększenia przepustowości chorwackiego terminalu LNG, by uniezależnić się od rosyjskiego gazu. Janšy zarzucano jednak także działania przeciwko wolności mediów, co było przedmiotem sporu z Unią Europejską (Jones, 2022).

Poprawę relacji z Unią Europejską obiecał Robert Golob, zapewniając jednocześnie, że pomoc dla Ukrainy pozostanie na takim samym poziomie. Jednak niedługo po objęciu rządów zapowiedział wycofanie się Słowenii z militarnego wsparcia dla tego kraju, zapewniając, że pomoc humanitarna nadal będzie udzielana (Ford, 2022). W ten sposób wpisał się w retorykę koalicjanta – Lewicy, która jest najbardziej prorosyjskim ugrupowaniem w słoweńskim parlamencie. Partia, choć domaga się od Rosji zaprzestania działań wojskowych, uważa, że „NATO jest częścią problemu na Ukrainie”, postuluje „walkę z militarizmem u siebie” i „imperializmem na świecie” oraz szukanie „pokojowych rozwiązań” (Izjava Levice ob vojni v Ukrajini - Levica, 2022). Lewica, jako jedyna partia w Zgromadzeniu Państwowym, nie poparła uznania Wielkiego Głodu na Ukrainie za ludobójstwo (Levica je edina, ki zavrača priznanje Stalinovega genocida nad Ukrajinci - Reporter.si, 2023).

Niemniej samemu Golobowi i jego partii także zarzuca się prorosyjskość. W 2014 roku usprawiedliwiał zajęcie przez Rosjan Krymu powołując się na obronę rosyjskojęzycznej ludności. W czasie kampanii wyborczej przed wyborami w 2022 roku przewidywał normalizację stosunków z Rosją. Jego zastępczyni – Marta Kos – krytykowała Janšę za wysyłanie broni na Ukrainę oraz fakt, że odwiedził Kijów, a nie Moskwę. Ruchowi Wolności zarzucano też, że jest wspierany z rosyjskich pieniędzy i promowany w mediach finansowanych przez chińską firmę (Tase, 2022). Golob jednak odwiedził Kijów w marcu 2023 roku, gdzie spotkał się ze swoim odpowiednikiem Denysem Szmyhalem. We wspólnym oświadczeniu potępił agresję Rosji na Ukrainę, poparł przynależność Krymu do Ukrainy i aspiracje tego państwa, by wstąpić do Unii Europejskiej (Heads of Government of Ukraine and Slovenia sign a joint statement | Cabinet of Ministers of Ukraine, 2023).

Słowenia jest państwem, w którym prorosyjskie sentymenty są silne. W marcu 2022 roku, a więc zaraz po wybuchu wojny na Ukrainie, poparcie społeczne dla tego państwa było zdecydowanie poniżej średniej unijnej. Na przykład jedynie 31 proc. Słoweńców w całości popierało sankcje wobec Rosji, podczas gdy średnia w UE wynosiła 55 proc. W przypadku udzielenia militarnego wsparcia Ukrainie było to odpowiednio 16 i 33 proc. (EU's response to the war in Ukraine, 2022). Słowenia popiera jednak aspiracje unijne Bośni i Hercegowiny, chcąc przeciwdziałać rosyjskim wpływom w regionie, szczególnie w Serbii (Slovenia's FM in BiH: We need unity to counter Russian influence in the region - NI, 2023). Dlatego trudno określić, jakie będzie stanowisko tego kraju w dłuższej perspektywie. Należy spodziewać się pewnego balansowania pomiędzy polityką Unii Europejskiej a sentymentem prorosyjskim, a wahadło może przesuwać się w każdą ze stron w zależności od międzynarodowej koniunktury. Nie należy jednak oczekiwać, że Słowenia będzie silnie opowiadać się za interesem Trójmorza rozumianym jako powstrzymanie i osłabianie Rosji. W połowie października 2023 w Słowenii poparcie dla Ruchu Wolności i Słoweńskiej Partii Demokratycznej niemal zrównało się. Lewica, według Poll of polls, była na piątym miejscu z 7 proc. poparcia (POLITICO Poll of Polls – Slovenian polls, trends and election news for Slovenia – POLITICO, 2023).

4.13. Węgry

Na Węgrzech od 2010 roku stabilne rządy utrzymuje ciesząca się ogromnym poparciem koalicja Fideszu Viktora Orbana z Chrześcijańsko-Demokratyczną Partią Ludową (Fidesz-KDNP). W wyborach z kwietnia 2022 roku otrzymała 53,1 proc. głosów i zdobyła 135 mandatów (czyli ponad dwie trzecie) w 199 osobowym, jednoizbowym parlamencie – Zgromadzeniu Narodowym. Orban dał się poznać jako główny hamulcowy unijnych sankcji na Rosję po wybuchu wojny. Węgry twardo negocjowały zgodę na wprowadzenie obostrzeń na rosyjskie produkty naftowe, wiążąc tę kwestię z wypłaceniem pieniędzy z unijnego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, blokowanych ze względu na zastrzeżenia Komisji Europejskiej co do praworządności, jak i domagając się dla siebie specjalnych wyłączeń (Sadecki and Zawadewicz, 2022), które ostatecznie uzyskały. W lipcu 2023 roku szef węgierskiego MSZ zapowiedział, że jego kraj będzie wnioskować o przedłużenie zwolnienia z sankcji, które umożliwi rafinerii Slovnaft, zlokalizowanej na Słowacji, korzystanie z rosyjskiej ropy i eksportowanie produktów do Czech (Zachová, 2023). Orban od początku wojny sprzeciwiał się wysyłaniu militarnej pomocy na Ukrainę i przeznaczaniu na ten cel pieniędzy, zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym. W maju 2023 roku wprost powiedział, że nie wierzy w zwycięstwo Ukrainy i ocenił, że pokój można osiągnąć tylko poprzez porozumienie pomiędzy Moskwą a Waszyngtonem (Baniya, 2023).

Postępowanie w sprawie wojny jeszcze bardziej izoluje Węgry w Unii Europejskiej, z którą kraj ten i tak ma napięte stosunki, ale także wśród państw Trójmorza i sił politycznych, takich jak polskie Prawo i Sprawiedliwość, z którymi wcześniej utrzymywał dobre relacje i często, jak w przypadku przymusowych relokacji migrantów, wypracowywał zbieżne stanowisko. Jest to tym bardziej zaskakujące, że węgierska prawica przez lata negatywnie odnosiła się do Rosji. Powodem były doświadczenia historyczne – pomoc rosyjska w tłumieniu powstania węgierskiego przeciwko Habsburgom w latach 1848–1849, dominacja Związku Radzieckiego po II wojnie światowej i sowiecka interwencja w roku 1956. Będąc w opozycji, w latach 2002–2010 Fidesz krytykował kolejne rządy za podtrzymywanie zbyt bliskich relacji z Moskwą kosztem stosunków z Zachodem. Jednocześnie jednak grał kartą eurosceptycyzmu (Ádám, 2023, pp. 170–171).

W raporcie European Center for Populism Studies przedstawiono trzy hipotetyczne powody, dla których Viktor Orban przyjął taką a nie inną politykę wobec wojny na Ukrainie. Po pierwsze, Węgry i Ukrainę dzieli spór o los mniejszości węgierskiej na ukraińskim Zakarpaciu. Na początku wojny pojawiały się nawet obawy, że Węgry chciałby wysunąć żądania terytorialne, co jednak wydaje się mało prawdopodobne. Po drugie, krytykując unijne sankcje, Orban może zrzucić na nie winę za trudności ekonomiczne w kraju. Na Fidesz głoszą przede wszystkim ludzie, których sytuacja materialna poprawiła się po dojściu partii do władzy. Ich ponowne zubożenie uderza zatem w podstawy wysokiego poparcia dla ugrupowania. Sprzyjanie Rosji wiąże się dla Węgrów także z umiarkowanymi korzyściami gospodarczymi, jak zakupy gazu na preferencyjnych warunkach (Ádám, 2023, pp. 177–182).

Węgry w 2021 roku podpisały dwa piętnastoletnie kontrakty ze spółką Gazprom Export na dostawy łącznie 4,5 mld m³ gazu rocznie (Kardaś and Sadecki, 2021). W kwietniu 2023 roku węgierski minister spraw zagranicznych i handlu Péter Szijjártó spotkał się w Moskwie rosyjskim wicepremierem Aleksandrem Nowakiem i szefem Rosatomu Aleksiejem Lichaczowem. Podkreślał wówczas znaczenie rosyjskich surowców dla bezpieczeństwa energetycznego Węgrów. Szijjártó przekonywał, że według ustaleń z moskiewskiego spotkania, jeżeli cena gazu na holenderskiej giełdzie wzrośnie do 150 MWh, zapłata będzie mogła nastąpić z opóźnieniem. Choć Gazprom nie potwierdził tych twierdzeń, dla Moskwy spotkanie niosło ze sobą wiele korzyści. Węgry mogą być prezentowane jako przykład państwa, które nie podporządkowuje się decyzjom Zachodu i osiąga dzięki temu wymierne korzyści. Ponadto sam fakt spotkania pokazuje, że wśród państw Zachodu nie ma absolutnej jedności w dyplomatycznym izolowaniu Rosji. Węgry współpracują z rosyjskimi spółkami energetycznymi – Rosatom ma rozbudowywać na Węgrzech elektrownię jądrową Paks (Gizińska, Rudnik and Sadecki, 2023).

17 października 2023 roku doszło do kolejnego przełomowego wydarzenia – Viktor Orban spotkał się z Władimirem Putinem w Pekinie podczas Forum Pasa i Szlaku. Jest tym samym pierwszym europejskim przywódcą, który pokazał się z rosyjskim dyktatorem od czasu wystawienia za nim listu gończego przez Międzynarodowy Trybunał Karny.

Orban zapewniał, że zależy mu na maksymalnie bliskiej współpracy z Rosją, użył też propagowanego przez Kreml sformułowania „specjalna operacja wojskowa” w odniesieniu do wojny na Ukrainie. Te symboliczne gesty były wyraźnym sygnałem, że węgierski premier zamierza nadal pozwalać, by jego kraj był się narzędziem dzielenia zachodu. Ze względu jednak na problemy z tranzytem węglowodorów przez Ukrainę i Bułgarię korzyści energetyczne dla Węgier mogą być nikłe w dłuższej perspektywie.

Po trzecie, wojna może ułatwić Orbanowi wprowadzenie rządów autorytarnych. Od marca 2020 roku do maja 2022 na terenie kraju obowiązywał stan zagrożenia pandemią, zastąpiony przez stan zagrożenia wojną, co daje rządowi specjalne prerogatywy. Orban może grać na rozbieżności Zachodu w temacie wojny. Gdyby doszło do dużych zmian w UE, łatwiej byłoby mu uzasadnić przed własnym społeczeństwem zdystansowanie się od jej struktur, które kładą nacisk na zasady demokracji i państwa prawa (Ádám, 2023, pp. 178–182). Wśród powodów wskazywane są także czynniki historyczne – Węgry w latach 90. z trudem uniknęły wciągnięcia w wojnę na Bałkanach, gdy wyszło na jaw, że wysyłają broń Chorwacji, stąd chęć zachowania neutralności oraz kulturowe – Fidesz przez lata krytykował Zachód za uleganie liberalnym trendom, stąd niełatwo przyszłoby mu atakowanie Putina, który kreuje się na obrońcę tradycyjnych wartości (Nattrass, 2022).

Dla Orbana i Fideszu wojna na Ukrainie jest więc kolejnym narzędziem, służącym do utrzymania władzy i, ze względu na wysokie poparcie społeczne, nie należy spodziewać się zmiany polityki w najbliższym czasie. W obliczu trudności gospodarczych lider Fideszu, grając kartą ukraińską, stara się uzyskać dla siebie jak najwięcej z obu stron – utrzymać jak najdłużej napływ tanich surowców z Rosji, jak i wyłączenia z sankcji ze strony UE. Węgierski rząd jasno pokazał, że zupełnie inaczej interpretuje swoje interesy niż państwa Trójmorza, które największe zagrożenie widzą w Rosji, takie jak Polska, Rumunia, Litwa, Łotwa czy Estonia. Dla ich realizacji jest w stanie poświęcić dobre relacje w ramach tej inicjatywy czy Grupy Wyszehradzkiej.

5. Bibliografia

- Ádám, Z. (2023) Politicizing war: Viktor Orbán's right-wing authoritarian populist regime and the Russian invasion of Ukraine. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0021>.
- Aktualne kluby i koła – Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (no date). Available at: https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/page.xsp/kluby_stat (Accessed: 12 September 2023).
- Ambasador Ukrainy wezwany do MSZ. Jabłoński o działaniach Ukrainy: Szkodzą dobrym relacjom | TVP Info (2023). Available at: <https://www.tvp.info/71712554/ambasador-ukrainy-wezwany-do-msz-jablonski-o-dzialaniach-ukrainy-szkodza-dobrym-relacjom> (Accessed: 7 September 2023).
- Auers, D. (2023) The Russia-Ukraine War and Right-Wing Populism in Latvia. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0023>.
- Baniya, S. (2023) Hungary's Viktor Orban claims 'poor Ukrainians' won't win war against Russia | Euronews. Available at: <https://www.euronews.com/2023/05/24/hungarys-viktor-orban-claims-poor-ukrainians-wont-win-war-against-russia> (Accessed: 6 September 2023).
- Bartl, E. (2015) Russia's Soft Power Influence in Latvia. Available at: <https://www.liia.lv/en/opinions/russias-soft-power-influence-in-latvia-443> (Accessed: 6 October 2023).
- Bielicki, P. (2022) 'Stanowisko Rosji wobec Inicjatywy Trójmorza', Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej, 57(1), pp. 159–184. Available at: <https://doi.org/10.12775/sdr.2022.1.08>.
- Budzisz, M. (2021) Rosyjska „strategia salami” a Polska. Available at: <https://wpolityce.pl/swiat/574088-rosyjska-strategia-salami-a-polska> (Accessed: 31 August 2023).
- Chernukhin, Y. (2023) We explain why Vienna has been a paradise for Russian spies for years. Available at: <https://belsat.eu/en/news/12-08-2023-we-explain-why-vienna-has-been-a-paradise-for-russian-spies-for-years> (Accessed: 1 September 2023).
- Chmielewski, B. (2023) Łotwa: nowy rząd pod przewodnictwem Eviki Siliņi. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-09-18/lotwa-nowy-rzad-pod-przewodnictwem-eviki-silini> (Accessed: 6 October 2023).
- Czech Republic – ECPS (2020). Available at: <https://www.populismstudies.org/tag/czech-republic/> (Accessed: 30 August 2023).
- Czechia: parliamentary election results 2021 | Statista (2023). Available at: <https://www.statista.com/statistics/1279530/czechia-parliamentary-election-results/> (Accessed: 30 August 2023).
- Czechy. Andrej Babisz: Nie wysłałbym wojsk na pomoc Polsce – Polsat News (2023). Available at: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-01-23/czechy-andrej-babisz-nie-wyslalbym-wojsk-na-pomoc-polsce/> (Accessed: 30 August 2023).
- Dębiec, K. (2023) Wybory parlamentarne na Słowacji: Fico blisko powrotu do władzy. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-10-02/wybory-parlamentarne-na-slowacji-fico-blisko-powrotu-do-wladzy> (Accessed: 7 October 2023).
- Ditrich, R. (2023) Pomoc dla Ukrainy – Polska na czele. Ile wydaliśmy? Available at: <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/09/11/pomoc-dla-ukrainy-polska-na-czele-ile-wydalismy/> (Accessed: 12 September 2023).
- Dudzińska, K. (2021) Priorytety nowego rządu Litwy. Available at: <https://www.pism.pl/publikacje/priorytety-nowego-rzadu-litwy> (Accessed: 12 September 2023).
- Duszyński, J. (2021) Russian Disinformation in Latvia | Warsaw Institute. Available at: <https://warsawinstitute.org/russian-disinformation-latvia/> (Accessed: 6 October 2023).
- English – AUR (no date). Available at: <https://partidulaur.ro/english/> (Accessed: 23 September 2023).
- EU's response to the war in Ukraine (2022).
- Ford, N.M. (2022) New Slovenian PM Robert Golob Charts a Different Course With The EU And Ukraine – Australian Institute of International Affairs – Australian Institute of International Affairs. Available at: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/new-slovenian-pm-robert-golob-charts-a-different-course-with-the-eu-and-ukraine/> (Accessed: 12 September 2023).
- Frączyk, J. (2023) Polska pomoc dla Ukrainy przebiła wszystkich. Oto ile poszło z zasobów armii. Available at: <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/polska-pomoc-dla-ukrainy-przebila-wszystkich-oto-ile-poszlo-z-zasobow-armii/b8296z9> (Accessed: 7 September 2023).
- Gizińska, I., Rudnik, F. and Sadecki, A. (2023) Szijjártó w Moskwie: podtrzymanie współpracy energetycznej z Rosją. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-04-14/szijjarto-w-moskwie-podtrzymanie-wspolpracy-energetycznej-z-rosja> (Accessed: 31 August 2023).
- Groszkowski, J. (2017) The Czech president's private foreign policy | OSW Centre for Eastern Studies. Available at: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-10-18/czech-presidents-private-foreign-policy> (Accessed: 30 August 2023).

- Havlík, V. and Kluknavská, A. (2023) Our people first (again)! The impact of the Russia-Ukraine War on the populist Radical Right in the Czech Republic. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0015>.
- Heads of Government of Ukraine and Slovenia sign a joint statement | Cabinet of Ministers of Ukraine (2023). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/hlavy-uradiv-ukrainy-ta-slovenii-pidpysaly-spilnu-zaiavu> (Accessed: 12 September 2023).
- Hedlund, S. (2021) Latvia: Moving out from under the shadow of Russia – GIS Reports. Available at: <https://www.gisreportsonline.com/r/latvia-russia/> (Accessed: 6 October 2023).
- Heinisch, R. and Hofmann, D. (2023) The Case of the Austrian Radical Right and Russia During the War in Ukraine. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp001311>.
- Hudec, M. (2022) Head of Slovak far-right party sentenced for using Nazi symbolism – EURACTIV.com. Available at: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/head-of-slovak-far-right-party-sentenced-for-using-nazi-symbolism/ (Accessed: 4 September 2023).
- IFES Election Guide | Elections: Bulgaria National Assembly 2023 (2023). Available at: <https://www.electionguide.org/elections/id/4085/> (Accessed: 6 September 2023).
- Ilic, I. (2020) Croatia parliament approves new center-right government | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-croatia-government-idUSKCN24032N> (Accessed: 5 September 2023).
- Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce [AKTUALNE DANE] (2023). Available at: <https://300gospodarka.pl/news/uchodzczy-z-ukrainy-w-polsce-liczba> (Accessed: 7 September 2023).
- KOMUNIKAT W ost 24h odnotowano ponad 120.000 prób dezinformacji w przestrzeni polskich socialmedia w temacie #Ukraina #wojna #Rosja Wzrost incydentów o 20000%. Wiodczna: Drastyczną radykalizację grup antyuchodźczych działających głównie w kanałach anty #COVID (2022). Available at: https://twitter.com/ibimspl/status/1498923913648263171?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1498923913648263171%7Ctwgr%5E06cb5b268f591aa42b95779ee6aacac8fda22380%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fpulsemb.ed.eu%2Fp2em%2F4ZsdV8CJm%2F (Accessed: 7 September 2023).
- Izjava Levice ob vojni v Ukrajini – Levice (2022). Available at: <https://www.levice.si/vojna-ukrajina-rusija/> (Accessed: 12 September 2023).
- Jakobson, M.-L. and Kasekamp, A. (2023) The impact of the Russia-Ukraine War on right-wing populism in Estonia. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0017>.
- Kardaś, S. and Sadecki, A. (2021) Nowa węgiersko-rosyjska umowa gazowa. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-29/nowa-wegiersko-rosyjska-umowa-gazowa> (Accessed: 31 August 2023).
- Karnitschnig, M. (2023) Watch out Ukraine, here comes the Hungaro-Austrian Empire – POLITICO. Available at: <https://www.politico.eu/article/hungaria-austria-herbert-kick-watch-out-ukraine-here-comes-the-hungaro-austrian-empire/> (Accessed: 1 September 2023).
- Katamadze, M. (2023) Latvia battles to curb Russian media influence – DW – 05/15/2023. Available at: <https://www.dw.com/en/latvia-battles-to-curb-russian-media-influence/a-65631014> (Accessed: 6 October 2023).
- Komunikat ws. dezinformacji ws. sytuacji na Ukrainie w internecie Raporty (no date). Available at: <https://ibims.pl/komunikat-ws-szerzenia-dezinformacji-ws-sytuacji-na-ukrainie-w-polskiej-przestrzeni-internetowej/> (Accessed: 7 September 2023).
- Konstytucja wolności PROGRAM WYBORCZY 2023 (2023).
- Kurmayer, N.J. and Noyan, O. (2023) New Austrian right-wing coalition government favoured only by supporters – EURACTIV.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/new-austrian-right-wing-coalition-government-favoured-only-by-supporters/> (Accessed: 1 September 2023).
- Levice je edina, ki zavrača priznanje Stalinovega genocida nad Ukrajinci – Reporter.si (2023). Available at: <https://reporter.si/clanek/slovenija/levice-je-edina-ki-zavraca-priznanje-stalinovega-genocida-nad-ukrajinci-1061664> (Accessed: 12 September 2023).
- Lopatka, J. (2023) Slovakia's Fico strikes deal on coalition after election win | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/slovak-election-winner-sign-memorandum-with-prospective-government-partners-2023-10-11/> (Accessed: 2 November 2023).
- Łoskot-Strachota, A. (2023) Unijny rynek gazu: rewolucyjne zmiany i widmo kolejnej zimy. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-05-25/unijny-rynek-gazu-rewolucyjne-zmiany-i-widmo-kolejnej-zimy> (Accessed: 31 August 2023).
- Mattiisen, M., Żurawski vel Grajewski, P. and Supinska, A. (no date) RUSSIA'S INFLUENCE AND PRESENCE IN ESTONIA MARIITA MATTIISEN-PRZEMYSŁAW ŻURAWSKI VEL GRAJEWSKI-AGATA SUPINSKA [@europeanreform](http://www.europeanreform.org) DEFENCE, FOREIGN POLICY AND SECURITY [@europeanreform](http://www.europeanreform.org). Available at: www.europeanreform.org.
- Michalopoulos, S. (2022) Greek conservatives eye collaboration with pro-Russian party – EURACTIV.com. Available at: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/greek-conservatives-eye-collaboration-with-pro-russian-party/ (Accessed: 7 October 2023).

- Havlík, V. and Kluknavská, A. (2023) Our people first (again)! The
- Murphy, F. (2022) Austrian president secures re-election with clear win, avoiding runoff | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/austrian-president-secures-re-election-first-round-projections-show-2022-10-09/> (Accessed: 1 September 2023).
- Natrass, W. (2022) Hungary's 'pro-Russia' stance was inevitable – POLITICO. Available at: <https://www.politico.eu/article/hungary-pro-russia-stance-inevitable/> (Accessed: 6 September 2023).
- Nikolov, K. (2023) No trust among leaders of Bulgaria's future coalition – EURACTIV.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/no-trust-among-leaders-of-bulgarias-future-coalition/> (Accessed: 6 September 2023).
- Nowak, A. (2022) Polska i Rosja. Sąsiedztwo wolności i despotyzmu X-XXI w. .
- Otajevicová, S. (2023) Rząd technokratów ma zakończyć chaos na Słowacji – DW – 17.05.2023. Available at: <https://www.dw.com/pl/rz%C4%85d-technokrat%C3%B3w-ma-zako%C5%84czy%C4%87-chaos-na-s%C5%82owacji/a-65662299> (Accessed: 4 September 2023).
- Parliamentary question | Request for an investigation into Austria's flouting of the EU sanctions against Russia | E-002408/2023 | European Parliament (2023). Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-002408_EN.html (Accessed: 4 September 2023).
- Peleschuk, D. (2023) Kyiv berates Croatian president for saying Crimea won't return to Ukraine | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/kyiv-berates-croatian-president-saying-crimea-wont-return-ukraine-2023-01-31/> (Accessed: 5 September 2023).
- Petsinis, V. (2023) The repercussions of the war in Ukraine on Croatia's Far Right. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0014>.
- POLITICO Poll of Polls – Austrian polls, trends and election news for Austria – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/austria/> (Accessed: 1 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Bulgarian polls, trends and election news for Bulgaria – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/bulgaria/> (Accessed: 6 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Croatian polls, trends and election news for Croatia – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/croatia/> (Accessed: 5 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Estonian polls, trends and election news for Estonia – POLITICO (no date). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/estonia/> (Accessed: 1 October 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Greek polls, trends and election news for Greece – POLITICO (no date). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/greece/> (Accessed: 7 October 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Latvian polls, trends and election news for Latvia – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/latvia/> (Accessed: 6 October 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Polish polls, trends and election news for Poland – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/> (Accessed: 12 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Romanian polls, trends and election news for Romania – POLITICO (no date). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/romania/> (Accessed: 23 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Slovakian polls, trends and election news for Slovakia – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/slovakia/> (Accessed: 4 September 2023).
- POLITICO Poll of Polls – Slovenian polls, trends and election news for Slovenia – POLITICO (2023). Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/slovenia/> (Accessed: 12 September 2023).
- Polyakova, A., Kounalakis, M., Klapsis, A., Germani, L.S., Iacoboni, J., De Borja Lasheras, F. and De Pedro, N. (2017) Atlantic Council EURASIA CENTER.
- Prof. Andrzej Nowak: Rosja, Europa, Polska – YouTube (2022). Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=LHtNyp2OIIA> (Accessed: 29 August 2023).
- PROGRAMUL POLITIC AL ALIANȚEI PENTRU UNIREA ROMÂNILOR (AUR) (2022).
- Protopapas, G.X. (2022) Anti-Americanism and Russian propaganda in Greece » Researches » Ifimes. Available at: <https://www.ifimes.org/en/researches/anti-americanism-and-russian-propaganda-in-greece/5067> (Accessed: 7 October 2023).
- Romer, E. (2023) 'Drugie Życie Mackindera', Układ Sił, March, pp. 104–111.
- Sadecki, A. and Zawadewicz, B. (2022) Węgry wobec embarga na rosyjską ropę. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-05-13/wegry-wobec-embarga-na-rosyjska-ropę> (Accessed: 7 September 2023).
- Schwarz-Goerlich, A. and Sims, T. (2023) Austrian bank Raiffeisen triples Russia profit as pursues exit route | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/markets/europe/austrias-rbi-triples-profit-russia-first-quarter-2023-05-05/> (Accessed: 4 September 2023).
- Seroka, M. (2020) Chorwacja: zwycięstwo rządzącej centroprawicy. Available at: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-07-08/chorwacja-zwyciestwo-rzadzacej-centroprawicy> (Accessed: 4 September 2023).

- Simon, D. (2022) Why Putin has so many fans in Greece. Available at: <https://neoskosmos.com/en/2022/04/03/sport/sport-opinion/why-putin-has-so-many-fans-in-greece/> (Accessed: 7 October 2023).
- Sitnicka, D. (2022) W imię Putina. Przygody Konfederacji z antyukraińską propagandą OKO.press - OKO.press. Available at: <https://oko.press/w-imie-putina-przygody-konfederacji-z-antyukrainska-propaganda> (Accessed: 7 September 2023)
- Sito-Sucic, D. (2022) Croatia rejects joining EU mission of Ukrainian military support | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/croatia-rejects-joining-eu-mission-ukrainian-military-support-2022-12-16/> (Accessed: 5 September 2023).
- Sito-Sucic, D. (2023) Crimea will never again be part of Ukraine - Croatian president | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/crimea-will-never-again-be-part-ukraine-croatian-president-2023-01-30/> (Accessed: 5 September 2023).
- Slovakia announces the end of military aid to Ukraine (2023). Available at: <https://www.euronews.com/2023/10/26/slovakia-announces-the-end-of-military-aid-to-ukraine> (Accessed: 2 November 2023).
- Slovenia's FM in BiH: We need unity to counter Russian influence in the region - NI (2023). Available at: <https://n1info.ba/english/news/slovenias-fm-in-bih-we-need-unity-to-counter-russian-influence-in-the-region/> (Accessed: 12 September 2023).
- Slovenia's largest party says it has agreed to form coalition government | Euronews (2022). Available at: <https://www.euronews.com/2022/05/11/slovenia-s-largest-party-says-it-has-agreed-to-form-coalition-government> (Accessed: 12 September 2023).
- Soare, S. (2023) Romanian populism and transnational political mobilization. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0027>.
- Spada poparcie Polaków dla pomocy Ukraincom. Oto główny powód (2023). Available at: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/spada-poparcie-polakow-dla-pomocy-ukraincom-oto-glowny-powod/7j60bt5> (Accessed: 7 September 2023).
- St99, (2023) Power BI Desktop Czechia Methodology (CZ): Face-to-face Spring Eurobarometer 2023 QA5. What do you think are the two most important issues facing the EU at the moment? (MAX. 2 ANSWERS) (%).
- Swanson, R.C. (2023) Two Case Studies of Russian Propaganda in Romania and Hungary — THE INTERNATIONAL AFFAIRS REVIEW. Available at: <https://www.iar-gwu.org/print-archive/64g7lshepy1awksqtiyvj3bsqfipw0> (Accessed: 23 September 2023).
- Tanner, J. (2022) Latvian election shadowed by division among ethnic Russians | AP News. Available at: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-elections-voting-race-and-ethnicity-4d034a3b17e9c038d897ce52a6beafd> (Accessed: 6 October 2023).
- St99, (2023) Power BI Desktop Czechia Methodology (CZ): Face-to-face Spring Eurobarometer 2023 QA5. What do you think are the two most important issues facing the EU at the moment? (MAX. 2 ANSWERS) (%).
- Swanson, R.C. (2023) Two Case Studies of Russian Propaganda in Romania and Hungary — THE INTERNATIONAL AFFAIRS REVIEW. Available at: <https://www.iar-gwu.org/print-archive/64g7lshepy1awksqtiyvj3bsqfipw0> (Accessed: 23 September 2023).
- Tanner, J. (2022) Latvian election shadowed by division among ethnic Russians | AP News. Available at: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-elections-voting-race-and-ethnicity-4d034a3b17e9c038d897ce52a6beafd> (Accessed: 6 October 2023).
- Tase, P. (2022) Pro-Russian party "Svoboda", disguised as the Freedom movement, won a relative majority at the Slovenian parliamentary elections - Demokracija. Available at: <https://demokracija.eu/top2/pro-russian-party-svoboda-disguised-as-the-freedom-movement-won-a-relative-majority-at-the-slovenian-parliamentary-elections/?amp=1> (Accessed: 12 September 2023).
- Tétrault-Farber, G. and Balmforth, T. (2021) Russia demands NATO roll back from East Europe and stay out of Ukraine | Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/world/russia-unveils-security-guarantees-says-western-response-not-encouraging-2021-12-17/> (Accessed: 10 October 2023).
- Treyger, E., Cheravitch, J. and Cohen, R.S. (2022) Russian disinformation efforts on social media.
- Učėń, P. (2023) The Russia-Ukraine War and the Radicalization of Political Discourse in Slovakia. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0029>.
- Ulinskaitė, J. and Garškaitė-Antonowicz, R. (2023) The populist Far Right in Lithuania during Russia's war against Ukraine. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0024>.
- Vantinnen, P. (2022) Russian minority in Estonia turns its back on Putin - EURACTIV.com. Available at: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/russian-minority-in-estonia-turns-its-back-on-putin/ (Accessed: 1 October 2023).
- Wyniki głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 r. (2023). Available at: <https://wybory.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl> (Accessed: 2 November 2023).

- Zachová, A. (2023) Węgry wnioskują o zwolnienie z sankcji rosyjskiej ropy eksportowanej do Czech – EURACTIV.pl. Available at: <https://www.euractiv.pl/section/energia-i-srodowisko/news/wegry-wnioskuj-a-o-zwolnienie-z-sankcji-rosyjskiej-ropy-eksportowanej-do-czech/> (Accessed: 7 September 2023).
- Zankina, E. (2023) Pro-Russia or anti-Russia: Political dilemmas and dynamics in Bulgaria in the context of the war in Ukraine. Brussels. Available at: <https://doi.org/10.55271/rp0012>.

